

FRIDTJOF NANSENS INSTITUTT

“Boring for miljøet”:

**Russland og miljø i den norske
petroleumsdiskursen**

Leif Christian Jensen

FNI Rapport 2/2006

“Boring for miljøet”:
Russland og miljø i den norske
petroleumsdiskursen

Leif Christian Jensen
lcj@fni.no

Februar 2006

FRIDTJOF NANSENS INSTITUTT
THE FRIDTJOF NANSEN INSTITUTE

Copyright © The Fridtjof Nansen Institute 2006

Title

"Boring for miljøet": Russland og miljø i den norske petroleumdiskursen
("Drilling for the Environment":
Russia and the Environment in the Norwegian Petroleum Discourse)

Publication Type and Number

FNI report 2/2006

Pages

62

Author

Leif Christian Jensen

ISBN

82-7613-487-4

Programme or Project

ISSN

0801-2431

Abstract

This report is based on the master thesis *Russia and Environment in the Norwegian Petroleum Debate: A Discourse-Analytical Perspective*, and examines how arguments about Russia and the environment are portrayed together in the Norwegian petroleum debate regarding drilling in the Barents Sea. The report examines how advocates of drilling have managed to get wide acceptance in the public sphere for their argument that Norway 'must drill to help the environment'. Such a statement is only possible if there are certain widely held perceptions in the Norwegian public about 'Russia and the environment'. In addition to the empirical focus of the report, there is also an attempt to utilize and examine certain theoretical and methodological aspects of discourse analysis.

The analysis is based on approximately 1200 articles from the Norwegian newspapers *Aftenposten*, *Nordlys*, *Dagens Næringsliv* and *Klassekampen* between 1 January 2003 and 4 October 2005. The articles have served as a background for the presentation of the debate itself in addition to functioning as documentation and examples of the two major discourses constructed. These two discourses are then analysed and commented on in light of key elements from both text-oriented and a more socially-oriented discourse analysis.

Key Words

Discourse, Discourse analysis, Petroleum, Environment, Russia, Norway, Drilling, Barents Sea, Gas

Orders to:

Fridtjof Nansen Institute
Postboks 326
N-1326 Lysaker, Norway.

Tel: (47) 6711 1900
Fax: (47) 6711 1910
Email: post@fni.no
Internet: www.fni.no

Contents

Forord	iii
1 Introduksjon	1
1.1 Hvorfor Russland og miljø?	1
1.2 Formålet med rapporten	4
1.3 Hvorfor diskursanalyse?	5
1.4 Begrepsavklaring	6
1.5 Rapportens komposisjon	6
2 Diskursanalyse	7
2.1 Diskurs	8
2.1.1 Samfunnsorientert diskursanalyse	10
2.1.2 Diskursanalyse som vitenskap	10
2.1.3 Diskursive og sosiale praksiser	11
2.1.4 Mening og språk	12
2.1.5 Diskurs og makt	13
2.1.6 Representasjoner	14
2.1.7 Kulturell kompetanse	15
2.2 Oppsummering	16
Noter	17
3 Mot en operasjonalisering av analysen	19
3.1 Casestudiets begrensninger og muligheter	19
3.2 Diskursanalytikerens rolle	20
3.3 Avgrensning av diskursene	21
3.3.1 Grensesettende og institusjonell	21
3.3.2 Diskursorden	22
3.3.3 Intertekstualitet og interdiskursivitet	23
3.3.4 Story lines	24
3.3.5 Aktører	25
3.4 Søkemetode, søkestrenger og tallenes tale	26
3.5 Oppsummering	28
Noter	28
4 Avisdebattens essens	29
4.1 Representasjonene	29
4.1.1 Boring for å hjelpe miljøet	30
4.1.2 Eksempelets makt og kompetanseoverføring	32
4.1.3 Ingen bør drive høyt spill i Barentshavet	34
4.1.4 Strategiske ressurser og storpolitikk	34
4.1.5 Energiappetit og nye allianser	37
4.1.6 Det er Norge som dytter	38
4.1.7 Mye kraft i bærekraft	39
4.2 Oppsummering	40
Noter	41

5	To diskurser utledet	43
	5.1 En diskursorden med to diskurser	43
	5.2 En diskurs om boring for å hjelpe Russland og miljøet	44
	5.2.1 Diskursens sentrale intertekstualitet og interdiskursivitet	44
	5.2.2 Diskursens sentrale story lines	46
	5.2.3 Diskursens framtredeende aktører	46
	5.3 En diskurs mot boring for å hjelpe miljøet	47
	5.3.1 Diskursens sentrale intertekstualitet og interdiskursivitet	47
	5.3.2 Diskursens sentrale story lines	49
	5.3.3 Diskursens framtredeende aktører	49
	5.4 To diskurser oppsummert	50
	Noter	51
6	Konklusjoner og avsluttende bemerkninger	53
	6.1 Empiriske implikasjoner	53
	6.2 Teoretiske implikasjoner	55
	6.3 Veien videre	56
	Noter	57
	Referanseliste	59

Forord

Denne rapporten er basert på masteroppgaven *Russland og miljø i den norske petroleumsdebatten: Et diskursanalytisk perspektiv*. Oppgaven skrev jeg som masterstudent ved Universitetet i Tromsø og studentstipendiat ved Fridtjof Nansens Institutt. Rapporten inneholder kun mindre endringer i forhold til det produktet som ble innlevert ved Universitetet i Tromsø i januar 2006.

Min veileder ved Universitetet i Tromsø, Hans-Kristian Hernes, fortjener en stor takk for sitt engasjement, sine kommentarer og for å ha vært “til stede” under hele prosessen på tross av den lange geografiske avstanden.

Takk også til Fridtjof Nansens Institutt, som foruten å ha gitt meg stipend og kontorplass, har gitt meg anledning til å være en del av det kunnskapsrike og trivelige fagmiljøet på Polhøgda. I den forbindelse vil jeg rette en spesiell takk til Russland/Polarprogrammet og alle i Lysthuset for interessante faglige diskusjoner og kommentarer til inspirasjon.

En spesiell takk vil jeg rette til lederen av Russland/Polarprogrammet, seniorforsker Geir Hønneland for gjennomlesning av manuskriptet og nyttige innspill underveis. Takk også til forsker Pål Skedsmo for å ha lest og kommentert manuskriptet i slutfasen. Maryanne Rygg ved FNI skal ha takk for teknisk bistand i de siste dagene før innlevering og for å ha formatert denne rapporten.

Lysaker, februar 2006

Leif Christian Jensen

1 Introduksjon

Regjeringen ser Nordområdene som Norges viktigste strategiske satsningsområde i årene som kommer. Nordområdene har gått fra et sikkerhetspolitisk oppmarsjområde til et energipolitisk kraftsentrum og område for store miljøpolitiske utfordringer, noe som har endret fokuset hos andre stater i regionen. Ivaretagelse av norske økonomiske, miljømessige og sikkerhetspolitiske interesser i nord skal prioriteres høyt og sees i nær sammenheng (Soria Moria-erklæringen 2005:7).

Rapporten tar for seg en sentral del av den norske petroleumsdebatten knyttet til spørsmålet om utvinning i Barentshavet. De to viktigste stikkordene er Russland og miljø. *Russland* fordi denne store naboen i øst har vært og er et land vi i stor grad må forholde oss til i nordområdene, enten vi liker det eller ikke. Slik har det vært siden den andre verdenskrig, og slik er det i dag. Særlig under den kalde krigen var forholdet til Sovjetunionen preget av gjensidig mistenksomhet og minimalt samarbeid. Norge som NATO-land lå geopolitisk utsatt til i et strategisk viktig område mellom øst og vest. Etter den kalde krigens slutt er trusselbildet radikalt forandret, noe som har resultert i ny dynamikk i forholdet mellom Norge og Sovjetunionens arvtakerstat Russland i nord. Militære hensyn har gradvis blitt mindre viktig for både russisk og norsk politikk i dette området (St.meld.nr.30 2005:10). Med ny dynamikk følger nye muligheter, men også utfordringer. Området har fortsatt strategisk betydning for Russland, men sivile forhold ser altså ut til å få stadig større innflytelse. Det er mye som tyder på at russiske næringsinteresser, særlig innenfor petroleumssektoren, vil øke sitt engasjement i tiden som kommer (St.meld. nr.30 2005:11). *Miljø* vil jeg se i sammenheng med den rollen vi tildeler Russland i petroleumsdebatten. Det er altså argumenter og forestillinger om Russland og miljøet i kombinasjon jeg er interessert i. Miljøaspektet anser jeg som sentralt, ikke minst på det retoriske planet, fordi debatten sett under ett i stor grad har vært og er en miljødebatt. Dette avspeiler den tradisjonelle konflikten mellom økonomisk utvikling på den ene siden, og miljøvern som bremsekloss på den andre side (NOU 2003:32, s. 87).

Mot denne bakgrunnen ønsker jeg altså å vurdere, ut fra et diskursanalytisk perspektiv, hvordan den norske petroleumsdebatten om utvinning i Barentshavet framstiller Russland, og hvordan miljøargumenter presenteres i forhold til Russlands tildelte rolle. Det er naturligvis ikke slik at jeg betrakter Russland som en passiv mottaker, men er opptatt av den norske debatten og konstaterer at russiske aktører har vært fraværende i denne under hele min analyseperiode.

1.1 Hvorfor Russland og miljø?

Vårt forhold til vår store nabo i øst har lenge vært viktig for utforming av norsk politikk. I perioden mellom slutten av andre verdenskrig og murens fall var det nærliggende å se utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk som to sider av samme sak. Geopolitisk befant vi oss strategisk plassert mellom USA i vest og Sovjetunionen i øst. Allerede under den andre verdenskrig ble det tydelig at Arktis og nordområdene var viktige strategiske områder.

Militærbaser på Grønland og Island for å sikre forsyningslinjene mellom USA og Storbritannia over Nord-Atlanteren, værværslingsstasjoner på Svalbard og Sovjetunionens Svalbardpassasje er alle eksempler på den strategiske betydningen områdene hadde. Den andre verdenskrig markerte på denne måten starten på en oppbygging av en militær skanse i det sirkumpolare nord som fortsatt eksisterer i dag (NOU 2003:32, s. 26). Under den kalde krigen nådde nordområdenes strategiske betydning sitt foreløpige høydepunkt. For de militære supermaktene Sovjetunionen, USA og deres allierte ga Arktis de korteste angrepsrutene mellom de tre verdensdelene Europa, Amerika og Asia. Arktis gikk fra å være et militært vakuum før den andre verdenskrig til å bli en militær flanke mellom 1950 og 1970. I 1980-årene framsto området ganske enkelt som en strategisk og militær front (NOU 2003:32, s. 26). Regionen ble en arena for en storkonflikt mellom øst og vest der sivile interesser var totalt underordnet militære og strategiske behov og prioriteringer. Sivil aktivitet, i form av blant annet ressursutnyttelse, måtte helt vike plass for storpolitikkens strategiske prioriteringer.

Avslutningen på den kalde krigen har ført til en utenriks- og sikkerhetspolitisk ny situasjon. Den gamle trusselen fra øst oppfattes ikke lenger som reell og overhengende. I steden står man etter hvert overfor utfordringer av en helt annen karakter i relasjonen til det nye Russland (Skog-an 2001:43). Handlingsrommet i utenrikspolitikken har blitt vesentlig forandret etter den kalde krigens slutt i 1990. Norge har etter hvert etablert seg som en betydelig petroleumseksportør og potensiell energistormakt, samtidig som internasjonal økonomisk globalisering og Europas økonomiske og politiske integrasjon har skutt fart (Nyhamar 2001:173). Norsk utenrikspolitikk generelt, og forholdet til Russland spesielt, må også ses i lys av innflytelsen fra internasjonale finansmarkeder, betydningen av olje- og gassutvinningen, samt internasjonalt fokus på naturressurser som fisk og miljøpolitikk. De endrede rammebetingelsene etter den kalde krigens slutt har gitt norske myndigheter et bredere handlingsrom, og norsk utenrikspolitikk er ikke lenger det samme som sikkerhetspolitikk (Nyhamar 2001:173-174). Vårt forhold til vår store nabo i øst er likevel fortsatt av største viktighet når det gjelder politikktutforming generelt, men fokuset og innholdet i politikken har endret seg mye. Særlig i nordområdene er situasjonen i dag en ganske annen. Området er stadig politisk aktuelt, men av helt andre årsaker.

Utover 1990-tallet bidro særlig utviklingen i Nordvest-Russland til å forme norsk nordområdepolitikk (Hønneland 2005:23). Det var ikke lenger trusler om væpnet aggresjon som stod øverst på den politiske dagsorden, men det som ble ansett som en stadig økende miljøtrussel i form av atomavfall og skitten industri på russisk side. Ikke minst norske medier ga oss bilder – både retoriske og levende – av “svarte trestumper”, “døds skyer”, “et radioaktivt strålehelvete” og utrangerte atomubåter som lå ved kaia i Murmansk som “tikkende bomber”. Hønneland (2005:137) hevder at en såkalt miljøkatastrofediskurs ble unnfanget av sensasjonshungrige massemedier og kjørt fram av idealistiske miljøvernorganisasjoner. Forestillingene om “det radioaktive” Kolahalvøya med sitt “månelandskap” eller sine “svarte ørkener” ble etterhvert adoptert av beslutningstakere og folk flest i Norge. Mitt poeng med å trekke dette fram i

forhold til denne rapporten er min antagelse om at slike og liknende oppfatninger har dannet grunnlaget for et mer generelt bilde av Russland som “miljøsinke”. Dette mener jeg har vært og er et viktig premiss i den norske debatten om petroleumsutvinning i Barentshavet. I hvilken grad en slik antagelse er presis, vil være gjenstand for analyse i denne studien og er en viktig grunn til at jeg vil se på nettopp kombinasjonen *Russland* og *miljø*.

I tillegg til kombinasjonen miljøvern og Russland, slik jeg har antydnet over, er den norske petroleumsdebatten preget av at miljøvern i seg selv har blitt et av de viktigste politiske prosjektene i vestlige land. Vern av miljøet har rett og slett skiftet karakter fra å være en noe marginal motkultur til å bli et viktig premiss og en legitimitetsleverandør i samfunns- liv, næringsliv og til dels internasjonal politikk (NOU 2003:32, s. 87). Dersom vi legger til at de viktigste fiskebestandene forvaltes av Norge og Russland i samarbeid, og at Russland har noen av verdens største petroleumsreserver på sin side av Barentshavet, er det naturlig at petroleumsdebatten også har en betydelig miljødebatt i seg. Imidlertid ser de mer tradisjonelle forestillingene om miljøets posisjon ut til å ha blitt rokket ved i den delen av petroleumsdebatten jeg skal forsøke å belyse i denne rapporten.

Dagens petroleumsdebatt avspeiler en klassisk konflikt mellom industriinteresser og miljøinteresser, attpåtil i et av verdens reneste og mest uberørte havområder. Petroleumsindustrien har etter hvert lært seg å leve med og håndtere miljøutfordringer på en rimelig god måte etter over 30 år i Nordsjøen. Likevel hevdes det fra ulikt hold at å verne om miljøet i Barentshavet umuliggjør petroleumsutvinning i området. Havområdet er ansett som et av verdens mest ressursrike med et komplekst og unikt økosystem hvor vi blant annet finner noen av verdens største og viktigste fiskebestander. Som eksempler kan nevnes at Barentshavet er det arktiske havområdet som har flest kjente arter av bunnlevende organismer og inneholder omtrent 150 ulike fiskearter. Blant disse er altså noen av verdens største og viktigste bestander, blant annet norsk-arktisk torsk, lodde, sei, hyse og norsk vårgytende sild. Disse fiskebestandene er sentrale i Barentshavets økosystem og utgjør grunnlaget for de store og viktige kommersielle fiskeriene i regionen. Også over vannflaten yrer det av liv: Barentshavsområdet er et av de mest fuglerike havområdene i verden. Årlig hekker det mellom 13 og 15 millioner sjøfugl i området. I tillegg til fugl og fisk er Barentshavet et viktig område for mange sjøpattedyrarter: Tolv ulike hvalarter, fem delfinarter, seks selarter og hvalross er registrert her (WWF 2003).

I denne studien er det argumenter og forestillinger om miljøet koblet til vårt bilde av Russland som er gjenstand for analyse. Det er altså ikke slik at jeg undersøker henholdsvis miljø og Russland som separate størrelser med det formål å sammenlikne. Jeg gjør snarere en antakelse om at disse to faktorene, når de kobles sammen, danner grunnlaget for en spesiell dynamikk og legger en ny dimensjon til i den norske petroleumsdebatten om utvinning i Barentshavet. I hvilken grad en slik antakelse viser seg å være fruktbar er altså noe denne rapporten forhåpentligvis skal bidra til å

belyse. Dette bringer oss over på selve formålet med studien, noe jeg skal klargjøre nedenfor i form av noen forskningsspørsmål.

1.2 Formålet med rapporten

Overordnet ønsker jeg å få en dypere forståelse av *hvilken rolle Russland tildeles i den norske petroleumsdebatten om utvinning i Barentshavet, og hvordan miljøet framstilles i sammenheng med Russlands rolle.*

For å komme nærmere et svar på dette, vil jeg forsøke å besvare spørsmål som:

- *Hvilken betydning tillegges Russland i den norske petroleumsdebatten?* Dette vil jeg forsøke å belyse ved å analysere med utgangspunkt i fire utvalgte aviser som skal danne grunnlaget for en presentasjon av de mest sentrale momentene i denne delen av petroleumsdebatten. Forhåpentligvis gjør dette meg i stand til å vurdere Russland og miljø i forhold til hverandre og videre besvare spørsmålet:
- *Hvilken betydning tillegges kombinasjonen Russland og miljø i den norske petroleumsdebatten?* I forlengelsen av dette spørsmålet vil jeg strukturere debatten ytterligere ved å dele representasjonene i diskurs-er for å få en dypere forståelse av hvordan de to komponentene eventuelt henger sammen, og hvordan kombinasjonen av dem blir brukt i debatten om norsk petroleumsutvinning i Barentshavet.

Hvordan vi omtaler og oppfatter russerne kan gi en pekepinn på hvilke utfordringer som må tas hensyn til når konkret, praktisk politikk skal iverksettes. Gjentatte hendelser i Fiskevernsonen rundt Svalbard, og den til dels skarpe retorikken fra begge sider av grensen i etterkant av slike hendelser, er alle aktuelle eksempler på at forholdet mellom Norge og Russland fortsatt må sies å ha et preg av mistenksomhet og fremmedgjøring. Også norsk politikk på Svalbard har vært gjenstand for irritasjon fra russisk hold, og har ved flere anledninger blitt tolket som et forsøk på å presse dem vekk fra øyriket (Jørgensen 2003). Det er grunn til å anta at både geo- og energipolitiske utfordringer vil være sentrale i den delen av petroleumsdebatten studien skal belyse. På hvilke måter og i hvilken grad slike temaområder preger den norske petroleumsdebatten om utvinning i Barentshavet vil få oppmerksomhet og bli vurdert i rapporten. Jeg nøyer meg foreløpig med å hevde at måten Russland og miljøet blir omtalt på i den norske petroleumsdebatten kan si mye om hvordan forholdet mellom de to landene kan tenkes å utvikle seg. Våre holdninger overfor Russland og russere, direkte eller indirekte, er med på å sette grenser for hvilke handlingsalternativer vi oppfatter å ha til rådighet i nordområdene.

Jeg vil i tillegg tilføre studien en teoretisk problemstilling for å prøve ut enkelte aspekter ved et diskursanalytisk perspektiv. Spørsmålene jeg stiller nedenfor er muligens ikke umiddelbart forståelige for leseren slik de er presentert, men hva jeg konkret mener vil bli klarere etter hvert som begrepene forklares og debattens dynamikk presenteres utover i rapporten:

- *I hvilken grad eksisterer det dekkende begreper innenfor diskursanalyse for den spesielle kombinasjonen Russland og miljø jeg antar er til stede i den norske petroleumsdebatten?*
- *I hvilken grad er det hensiktsmessig å sette sammen begreper fra henholdsvis tekstnær og samfunnsorientert diskursanalyse for å øke innsikten i og forståelsen for dynamikken i denne debatten og eventuelt liknende debatter?*

Før jeg går i gang med å presentere rapportens teoretiske fundament, er det nødvendig med noen presiseringer knyttet til *diskursanalyse*.

1.3 Hvorfor diskursanalyse?

Tradisjonell historie- og samfunnsforskning har dreid seg om å studere sentrale hendelser og forklare slike med årsaksforklaringer. Diskursanalysen kan supplere disse innsiktene ved å studere strukturer som definerer og konstruerer handlingsrom, meningsinnhold og virkelighet(er) (Bruun-Lie 2004:17). I en politisk beslutningsprosess om hvorvidt det skal bores i Barentshavet, hersker det mye uenighet og debatt der alternative forståelser av virkeligheten kjemper om å bli lagt til grunn for utformingen av den praktiske politikken. Ifølge en diskursanalytisk forståelse er virkeligheten subjektavhengig og avdekkes ved å studere språklige utsagn: Når en handling eller hendelse beskrives, gis den samtidig mening. På denne måten har alle handlinger et diskursivt aspekt, fordi mening er en forutsetning for hvordan vi handler (Bruun-Lie 2004:19). Slike antagelser mener jeg gjør analyseretningen velegnet til rapportens siktemål. I tillegg har det en viss verdi i seg selv å bidra til å vise diskursanalysens fruktbarhet og relevans i empiriske studier (Dyrberg et al. 2005).

Jeg er av den oppfatning at statsvitenskap trenger et bredt metodearsenal til å belyse de mange ulike spørsmål og temaer vi til enhver tid står overfor innenfor denne fagdisiplinen. Diskursanalyse er verken bedre eller dårligere enn andre teorier og metoder, men representerer en alternativ og supplerende innfallsvinkel som kan, dersom den benyttes på en hensiktsmessig måte, gi oss en innsikt vi ikke får med andre perspektiver. Som alltid blir valg av teori og metode et spørsmål om hensiktsmessighet, avveininger og prioriteringer. All den tid ingen perspektiver kan forklare alt, mens alle på hver sine måter har noe å bidra med, må man ta stilling til hvilke spørsmål som ønskes besvart. Jeg har avveid og prioritert og funnet ut at diskursanalyse er velegnet for å belyse enkelte aspekter ved den norske petroleumsdebatten som vanskelig ville latt seg avdekke med bruk av andre teknikker. Min analyse vil bli gjort på bakgrunn av artikler fra fire norske aviser som er samlet inn ved bruk av mediearkivet Atekst over en tidsperiode på litt under to år. Fokuset ligger på å kartlegge representasjoner, identifisere eventuelle diskursive skifter og mulige etableringer av nye diskursvarianter. Hva dette konkret innebærer vil jeg forklare i kapittel to og tre.

1.4 Begrepsavklaring

Begrepet diskursanalyse kan i seg selv virke villedende, fordi det kan synes som om det er snakk om en teknisk analyseform eller metode. Slik oppstod vel også uttrykket, men det brukes i dag hovedsakelig som en fellesbetegnelse på en teoriretning. Det har vært gjort forsøk på å skille mellom diskursteori og diskursanalyse, hvor det første ordet stod for teoriretningen, mens det andre stod for metoden. Denne sontringen har verken slått ordentlig an eller vist seg særlig fruktbar (Larsen og Pedersen 2002:17). Begrepet metode kan også virke lite hensiktsmessig ut fra en diskursanalytisk forståelse. Dersom man legger til grunn at metode vil si å representere noe gitt ut fra et eksternt ståsted, vil dette stride mot grunnprinsipper i et diskursanalytisk perspektiv. Dette fordi det ikke eksisterer noe slikt eksternt ståsted utenfor det sosiale som forskeren kan analysere noe ut fra uten selv å være implisert i det (Neumann 2001:15). Ved å bryte ned det akademiske skillet mellom teori og metode, og på denne måten bryte ned hierarkiet som eksisterer mellom disse to begrepene, blir man i stand til å belyse hvordan enhver teori har metodiske implikasjoner (Neumann 2001:13-14). I denne analysen vil jeg derfor benytte meg av uttrykket *diskursanalyse* enten det er tale om det teoretiske perspektivet, de metodiske tilnærmingene eller deres implikasjoner. Jeg vil også opplyse om at de stedene i rapporten jeg hevder at “en diskurs mener eller gjør dette og hint”, legger jeg til grunn at det er summen av aktører i diskursen som ytrer seg og at diskursen i seg selv naturligvis ikke er et handlende subjekt. Slike framstillinger kommer jeg med der jeg har funnet det hensiktsmessig for å få fram diskursenes sentrale poenger og hvordan de kan danne grunnlaget for opprettholdelse eller forandring av den gjeldende sosiale praksis innenfor politikkområdet jeg analyserer.

1.5 Rapportens komposisjon

I kapittel to “Diskursanalyse” vil jeg redegjøre for rapportens teoretiske rammeverk. Siden diskursanalyse for mange er omstridt, i tillegg til at det eksisterer flere retninger innenfor dette perspektivet, anser jeg det som viktig å definere hvor i det diskursanalytiske landskapet denne studien befinner seg. Kapittel tre tar for seg de mer metodologiske aspektene og begrepene som skal anvendes i analysen. I kapittel fire starter mine analytiske bidrag med en presentasjon og strukturering av avisdebattens viktigste representasjoner ved hjelp av sitater fra et utvalg avisartikler, samt utdypende kommentarer for å kontekstualisere tekstutdragene. Kapittel fem inneholder de identifiserte diskursene, basert på representasjonene i kapittel fire. I tillegg er de vurdert etter de utvalgte diskursanalytiske nøkkelbegrepene som ble introdusert i kapittel tre. Til slutt, i kapittel seks, vil jeg forsøke å utvide perspektivene og samle trådene.

2 Diskursanalyse

There is no single method or logic in the social sciences.
(Bohman 1993:39 i Guneriussen 1999:9)

Jeg innleder dette kapittelet med en illustrasjon på hva *diskurs* kan være, fordi begrepet i mange sammenhenger kan framstå som noe diffust og fordi det ikke alltid er intuitivt forståelig hva som legges i en slik tilnærming. Det later til at *diskurs* nærmest har blitt et moteord som det vises til uten at det nødvendigvis defineres eller spesifiseres, slik at begrepets innhold etterhvert er blitt utvannet. Diskursbegrepet brukes gjerne ulikt i forskjellige fagtradisjoner¹, samtidig som det også er en diskrepans blant dem som bruker det og definerer det innenfor én og samme fagtradisjon (Houeland 2002:16).

Eksempelets første del er hentet fra Hønneland (2005:106), og dreier seg i all sin enkelhet om hval og hvalfangst. De siste tiårene har blant annet internasjonale dyrevernorganisasjoner i stor grad lyktes i å definere en *hvalfangstdiskurs*. Den forenklede beskrivelsen av situasjonen, handlingsvalg og påfølgende konsekvenser, er at hvalen foruten å være utrydningstruet, også er et dyr med menneskeliknende trekk.² Av disse to grunnene bør man kort og godt avstå fra å drepe hval. Hver gang norsk hvalfangst for eksempel vises på amerikansk fjernsyn som dokumentasjon på brutal, umenneskelig og miljøfiendtlig fangstaktivitet, reproduseres hvalfangstdiskursen. Det er ikke engang nødvendig å stille seg spørsmålet om hvalen virkelig er truet eller har menneskelige egenskaper; dette tas i stor grad for gitt.

I tillegg til en slik dyrevernsdiskurs, kan vi si at det eksisterer en alternativ diskurs som er vitenskapelig fokusert, hvor utgangspunktet er at det i virkeligheten finnes mange ulike hvalarter med forskjellige egenskaper. Det er ifølge denne diskursen kun et lite antall av de mange hvalartene som faktisk er truet, og langt fra alle innehar det dyrevernerne henviser til som menneskelige egenskaper. Ifølge denne vitenskapsdiskursen har dyrevernsdiskursen konstruert en slags ikke-eksisterende "superhval" som er tildelt egenskaper fra mange forskjellige hvalarter og har ført til at det ut fra et generelt, verdimelessig grunnlag er "galt" og nærmest umoralsk å drepe hval.

Endelig kan vi muligens også identifisere en fangstdiskurs, som peker på at Norge med sin kystkultur og lange hvalfangstradisjoner bør opprettholde slik fangst, fordi hvalen ikke er truet og er en viktig matkilde, i tillegg til at det er viktig å holde i hevd tradisjoner og nasjonal kultur. Slik dette eksempelet er ment å illustrere, kan vi tenke oss at tre forskjellige diskurser om hval og hvalfangst kan leve side om side eller kjempe innefor det samme diskursive feltet. Omtrent på samme måte vil Russland og miljøet i kombinasjon framstilles ulikt i den norske petroleumsdebatten avhengig av hvorvidt diskursenes aktører er tilhengere eller motstandere av utvinning i Barentshavet. Å vise hvordan ulike framstillinger konstituerer debatten er viktig fordi det ifølge et diskursanalytisk perspektiv, er grunn til å anta at måten kombinasjonen Russland og miljø framstilles vil få konsekvenser for utformingen av den praktiske politikken i nord-

områdene. For å klargjøre hvordan dette henger sammen, er det nødvendig med en mer grunnleggende innføring i diskursanalysens og denne rapportens teoretiske utgangspunkt, noe resten av dette kapittelet er viet til.

2.1 Diskurs

Det finnes én person man vanskelig kommer utenom når diskurs skal defineres og forstås. Innenfor diskursanalyse vil Michel Foucault og hans teorier være et naturlig utgangspunkt når man gir seg i kast med dette feltet. Foucault opererer med en vid definisjon av diskurs, hvilket betyr at uttrykket omfatter mer enn tale, skrift og tekst (Sæther 2001:54 i Houeland 2002:16). Innenfor nær sagt alle former for diskursanalyse, uavhengig av fagtradisjon, har Foucault blitt en person man forholder seg til, og som man helst skal kommentere, modifisere, kritisere og gjerne sitere (Jørgensen og Phillips 1999:21). Dette gjelder ikke minst fordi de fleste diskursanalytiske tilganger har røtter i hans tenkning, selv om det ofte tas avstand fra ulike deler av hans teori (Jørgensen og Phillips 1999:21). Jeg følger derfor oppfordringen ved å sitere hans definisjon av diskurs. I boka *The Archaeology of Knowledge* (1972) har Foucault som utgangspunkt at det finnes et sett regler for hvilke utsagn som blir akseptert som meningsfulle og sanne i en bestemt historisk epoke (Jørgensen og Phillips 1999:21, Lindseth 2002:23-24). Han definerer diskurs på følgende måte:

Vi vil kalle en gruppe av ytringer for diskurs i det omfang de utgår fra den samme diskursive formasjon (...) Diskursen består av et begrenset antall ytringer, som man kan definere mulighetsbetingelsene for (Foucault 1972:117 i Jørgensen og Phillips 1999:22).

Diskurser innebærer forbud, fordi de gjør det umulig å reise enkelte spørsmål eller argumentere for enkelte saker. Videre innebærer diskurser også ekskluderende systemer, fordi de bare autoriserer enkelte personer til å delta i en diskurs. De rommer også former for intern disiplin, som sikrer at en diskursorden blir opprettholdt. Endelig finnes det regler som gjelder for når og under hvilke forhold det er tillatt å trekke veksler på en gitt diskurs (Hajer 1995:49). Et eksempel kan være i relasjonen mellom en lege og en pasient. Det knytter seg noen forventninger til de to rollene for hvordan man skal oppføre seg under en konsultasjon. Det er kun legen som har autoritet til å uttale seg om hva som kan tenkes å feile pasienten, mens pasienten selv kun kan gjette. Dersom legen mener det ikke feiler vedkommende noe, men pasienten på sin side hevder at hun er syk, har pasienten overskredet grensene for det tillatte i pasientposisjonen og risikerer å bli stemplet som en hypokonder (Jørgensen og Phillips 1999:53).

I tillegg til det rent diskursive, eksisterer det en *materialitet* utenfor, som Neumann (2001: 18) plasserer i forholdt til diskurs på denne måten:

(...) et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner.

En illustrasjon på den ovenstående definisjonen, som jeg også kommer tilbake til i kapittel fire, er den tradisjonen og praksisen som eksisterer på Stortinget om at det skal herske konsensus utad om norsk utenrikspolitikk. Uenighetene bør helst utveksles internt i utenrikskomiteen eller i den utvidede utenrikskomiteen, mens retorikken skal gi et inntrykk av at Norge som stat taler med færrest mulig tunger. Norsk utenrikspolitisk diskurs på Stortinget bærer i stor grad preg av å være institusjonelt innskrevet, og det blir leven de gangene noen bryter med denne praksisen. Et eksempel på det siste hadde vi høsten 2005, da enkelte Stortingsrepresentanter fra SV demonstrerte på Løvebakken mot den rødgrønne regjeringens beslutning om fortsatt å ha norske jagerfly stasjonert i Afghanistan.

I tillegg har vi definisjoner fra forfattere som har beskjeftiget seg med diskursanalyse på ulike temaer som berører miljøspørsmål, og som har levert teoretiske og metodiske bidrag som blir benyttet i denne studien. Disse definerer diskurs henholdsvis som:

(...) a shared way of apprehending the world. Embedded in language, it enables those who subscribe to it to interpret bits of information and put them together into coherent stories or accounts (...). (Dryzek 1997:8),

og som:

(...) a specific ensemble of ideas, concepts, and categorizations that are produced, reproduced, and transformed in a particular set of practices and through which meaning is given to physical and social realities (Hajer: 1995:44).

De ovenstående definisjonene varierer noe med hensyn til hva de vektlegger, men de deler alle det samme fokuset på *språk* og *kontekst* som grunnleggende enheter. Jørgensen og Phillips (1999:9) sier for eksempel at våre måter å ytre oss på (les: våre diskurser) ikke bare avspeiler vår omverden, våre identiteter og sosiale relasjoner nøytralt, men også spiller en aktiv rolle i å skape og forandre dem. Også meningsaspektet er sentralt i en diskurs ved at den skaper entydighet om et fenomen og ordner verden gjennom begreper og begreps sammensetninger. Hendelser og samfunnsforhold tolkes og forstås innenfor, via og gjennom aktuelle og rådende diskurser. Dette betyr i praksis at man begrenser og reduserer tolkningsmulighetene i forhold til hendelser eller saker slik at de passer inn i en gitt diskurs. Dette kan foregå enten bevisst eller ubevisst. En aktør kan aktivt søke å beskrive en situasjon på en bestemt måte for å passe inn i vår verdensforståelse og på den måten bli normativt akseptert. I andre tilfeller ordnes ting automatisk og kognitivt i forhold til det begrepsapparatet man har til rådighet og den diskursen man forholder seg til eller er en del av.

En og samme hendelse, eller ett og samme tema, kan oppfattes forskjellig innenfor ulike diskurser og diskursive tradisjoner, noe som ofte gjenspeiler forskjellige interesser. Hendelser kan i seg selv påvirke diskurser ved å bli gjenstand for diskursive motsetninger og konflikt (Houeland 2002:17-18). I debatten om petroleumsutvinning i Barentshavet kan ved-

taket regjeringen gjorde i 2003 om gjenåpning³ stå som et eksempel på en slik historisk hendelse. Denne hendelsen har blitt lest inn i de allerede etablerte diskursene og har ført til at debatten for alvor våknet til liv igjen. Ved å lytte til henholdsvis tilhengernes og motstandernes argumenter, er det ikke vanskelig å se at vi har med diametralt motsatte interesser å gjøre: Spørsmålet dreier seg i bunn og grunn om hvorvidt det skal bores etter petroleumsforekomster i Barentshavet eller ikke. Ett av målene med denne analysen er å undersøke om såkalte diskursive brudd har funnet sted, noe jeg forklarer nærmere litt senere, og i hvilken grad slike eventuelt har dannet grunnlag for nye diskurser innenfor saksfeltet.

2.1.1 Samfunnsorientert diskursanalyse

Diskursanalytikeren Norman Fairclough (1995 i Larsen og Pedersen 2002) har forsøkt å skape oversikt over dette varierte feltet kalt diskursanalyse. Det har han gjort ved å dele diskursanalytiske arbeider inn i to hovedkategorier, nemlig tekstnær diskursanalyse og samfunnsorientert diskursanalyse. Tekstnær diskursanalyse betrakter ordet diskurs som konkret tekst eller tale som skal analyseres (Larsen og Pedersen 2002:17). Den lingvistiske komponenten er innenfor denne typen diskursanalyse helt sentral, noe for eksempel Kongshaugs (2005) analyse av diskurser i norsk atompolitikk kan tjene som et aktuelt eksempel på. Jeg vil imidlertid benytte meg av en mer samfunnsorientert diskursanalyse. Denne tilgangen er mindre knyttet til enkelttekster. Her forstås ordet *diskurs* som en måte å tenke og tale på om bestemte emner, i en bestemt periode og i en bestemt kontekst. Dette betyr ikke at jeg kommer til å avstå fra å kommentere konkrete tekstutdrag, men dette gjøres mer for å eksemplifisere og dokumentere diskursene i sin helhet, hvor de enkelte utdragene representerer en identifisert diskurs.

2.1.2 Diskursanalyse som vitenskap

Det er ifølge Neumann (2001:15) stadig et behov for flere perspektiver og ny metodelitteratur, fordi vi trenger ulike måter å drive vitenskap på. Vi blir med andre ord nødt til å akseptere den usikkerheten som ligger i å problematisere skillet mellom virkelighet forstått som fysisk gitt virkelighet og virkelighet forstått som sosial representasjon, og gi oss i kast med å undersøke de spenningene som omgir dette skillet. Til dette formålet er diskursanalyse godt egnet for å undersøke et fenomen empirisk, og kaste nytt lys over de forutsetningene og betingelsene som alltid vil være en del av politiske praksiser. Dersom vi kjenner disse forutsetningene og betingelsene, vil vi også kunne oppnå en dypere forståelse av spesifikke politiske handlinger. Erkjennelse kan bare produseres gjennom bearbeidelse av et analyseobjekt som vi selv er med på å konstruere. Det finnes ikke noen entydige metoderegler som kan hjelpe oss med å avdekke verden slik den virkelig er. Vi kan heller ikke i mer begrenset forstand falsifisere teorier, for på denne måten å sikre en fortsatt kumulerende bevegelse som kommer "nærmere og nærmere" virkeligheten.

Et diskursanalytisk utgangspunkt er at det ikke finnes noen metode for å undersøke om våre konstruerte erkjennelser av verden er sanne i den forstand at den kan sies å korrespondere med tingenes faktiske tilstand.

Dette skyldes at når vi uttaler oss om verden, benytter vi oss av utsagn som kun kan sammenliknes med andre utsagn om verden og aldri med den materielle eller konstruerte verden selv (Hansen et al. 2005). Påstanden om at vi ikke kan avdekke verden *slik den virkelig er*, markerer et av de skarpeste og viktigste skillene mellom et sosialkonstruktivistisk perspektiv som blant annet diskursanalyse hører til, og et såkalt positivistisk vitenskapsperspektiv.

Denne og liknende påstander trenger likevel ikke nødvendigvis å føre til en erkjennelsesmessig skeptisisme, fordi vi rent faktisk er i stand til å forholde oss meningsfylt til verden og produsere en systematisk viten om diskurser og sammenhengene de er en del av. Poenget med diskursanalyse er å rette fokus mot betingelsene for hvordan vi forholder oss til verden. I denne rapporten vil jeg derfor verken ha mulighet til eller ha som mål å besvare en konkret problemstilling om for eksempel direkte årsakssammenhenger, men snarere forsøke å strukturere og klargjøre debatten for å avdekke på hvilken måte Russland og miljøet blir presentert sammen. Antagelsen er at disse presentasjonene vil kunne påvirke hvilke handlingsvalg som etterhvert trer fram, og hvordan politikktutformingen i nordområdene kan tenkes å utvikle seg. En slik antagelse støtter jeg på blant annet forskning gjort av Jørgensen (2003) og Hønneland (2003), som i retrospektiv har anvendt diskursive forklaringsfaktorer innenfor temaområder som strekker seg fra norsk Svalbardpolitikk til finansiering av atomoppyrning i Nordvest-Russland.

Videre kan det selvsagt påstås at også vitenskap er diskursiv, og at vi slik sett heller ikke innenfor denne diskursen kan gjøre oss noe håp om å heve oss over eller på annen måte sette oss utenfor vår kulturelle, historiske eller diskursive bundethet. Diskursanalyse omhandler de prosesser som skaper, stabiliserer og forandrer den diskursive konteksten for våre ytringer, tanker og handlinger. Argumentet er at denne konteksten er mer eller mindre tilfeldig og under stadig forandring, fordi forskjellige krefter hele tiden forsøker å forhandle om og omfortolke det diskursive felt. Enten det er åpenlyse konflikter eller et forsøk på å stabilisere en diskursiv kontekst, er det snakk om politikk i en eller annen forstand, som i sin tur involverer utøvelse av makt i en eller annen form (Hansen et al. 2005). Det er nettopp dette siste jeg vil vise i denne rapporten, ved å presentere eventuelle nye diskurser som er i ferd med å kjempe seg fram i det diskursive landskapet. Å vinne definisjonskampen og kampen om å eie den “sanne virkeligheten” i den norske petroleumsdebatten er i aller høyeste grad igang, og kan få store konsekvenser for veivalg, politikktutforming og mange menneskers liv.

2.1.3 Diskursive og sosiale praksiser

Selve utgangspunktet for problemformuleringen i denne rapporten er de bredere sosiale praksiser den norske petroleumsdebatten er en del av. Ulike diskursive praksiser vil på sin side utgjøre hovedvekten i min analyse. Disse praksiser står i et dialektisk forhold til slike sosiale praksiser. Såkalte *sosiale praksiser* er sosiale fenomener som fungerer etter en annen logikk⁴ enn den diskursive, og bør derfor undersøkes med andre redskaper enn de diskursive. For å kunne si noe om hvilke institusjonelle,

politiske og økonomiske betingelser som ligger til grunn for den norske petroleumsdebatten, trengs annen teori enn den diskursanalytiske. Gitt denne studiens omfang, vil jeg imidlertid ikke anlegge en multiperspektivistisk innfallsvinkel slik Jørgensen og Phillips (1999) tar til orde for. Jeg nøyer meg med å se debatten utelukkende ut fra et diskursanalytisk perspektiv, selv om jeg er av den oppfatning at det vil være fruktbart å analysere den norske petroleumsdebattens sosiale praksiser ut fra andre teoretiske perspektiver som et supplement til den diskursive forståelsen. Dette kommer jeg litt tilbake til i kapittel seks.

I en mer radikal diskursanalyse skilles det ikke mellom diskursive og ikke-diskursive fenomener. Alt betraktes som diskursivt, fordi vår adgang til virkeligheten alltid er formidlet av diskurser. Jeg legger i denne rapporten en mildere variant av diskursanalyse til grunn og betrakter *diskurs* som tekst, tale og andre semiologiske systemer, nettopp fordi det synes mer meningsfullt å ikke betrakte alt som diskurs. Diskursiv praksis reproducerer eller forandrer de andre sosiale praksiser på samme måte som de andre sosiale praksiser former de diskursive. Til sammen konstituerer de diskursive praksiser og de andre sosiale praksiser vår omverden (Jørgensen og Phillips 1999:28). Den diskursive praksisens spesifikke karakter er avhengig av den sosiale praksis den er en del av. For å kretse inn den sosiale praksis og formulere forskningsspørsmål, heter det seg at man skal trekke på den disiplin eller de disipliner som beskjeftiger seg med nettopp den sosiale praksis man er interessert i å undersøke (Jørgensen og Phillips 1999:89). I mitt tilfelle vil dette i all hovedsak dreie seg om min egen fagdisiplin, statsvitenskap, i tillegg til min utdanning innen public relations⁵, og med særlig vekt på sistnevntes fokus på medier og kommunikasjon. Denne ballasten vil danne grunnlaget for min presentasjon av den norske petroleumsdebattens sosiale praksiser. Ved samtidig å trekke på diskursanalysen, arbeider jeg på denne måten tverrfaglig i undersøkelsen av relasjonene mellom diskursiv og sosial praksis. Det er nettopp dette som er et av analysens hovedformål, nemlig å vise forbindelsene mellom diskursive praksiser og bredere sosiale og kulturelle utviklinger og strukturer. Det underliggende premisset er at diskursiv praksis både avspeiler og aktivt bidrar til sosial og kulturell forandring (Jørgensen og Phillips 1999:89).

2.1.4 Mening og språk

I diskursanalyse kan ikke verden ha noen strukturelt fastlagt mening, slik for eksempel marxismen legger til grunn. På den annen side kan betydningdannelse heller ikke kun ledes tilbake til et menneskelig subjekts egen fortolkning av omverdenen. Det finnes ganske enkelt ikke noe ontologisk privilegert utgangspunkt for å forstå menings- og betydningdannelse. Mening konstrueres og konstitueres i historisk spesifikke kontekster av gjensidig konstituerende betydningselementer kalt diskurser. Antakelsen i diskursanalyse er at samfunnsmessige strukturer og identiteter formes av diskurser, som dermed blir omdreiningspunktet for betydningfastleggelse. Diskursanalysens sentrale påstand er at vi som fortolkende subjekter ikke har noen direkte adgang til en reelt eksisterende materie, men at vi kun kan forholde oss til diskursivt konstruerte betydningdannelser (Hansen et al. 2005). Selve hovedpoenget er ifølge

Neumann (2001:38) å analysere mening som en del av det generelt sosiale der mening dannes. Språket er det man først og fremst ser til, for mens andre sosiale praksiser⁶ produserer mening som et biprodukt, er språkets primære oppgave å skape mening. De verbale begrepene og konseptene vi benytter oss av for å beskrive verden, er det som i det hele tatt gjør det mulig for oss å *forstå* den virkeligheten som omgir oss. Språket danner på denne måten grensene for hva vi kan tenke og uttrykke, og utgjør derfor også et verktøy som gir oss de nødvendige ressursene som beskrivelser av virkeligheten konstrueres ut fra (Ball 1988:15 i Bruun-Lie 2004:21).

Mening konstrueres og dekonstrueres i en kontinuerlig prosess ved at betydningselementer i språket knyttes sammen eller løses fra hverandre. Ved å benytte kategorier på nye måter kan nye betydninger konstrueres og oppstå. Måten dette skjer på er ved at en betegnelse knyttes til et nytt område eller ved at den avskjæres fra et tidligere virkeområde. Dette kalles gjerne å innleire en sak i en diskurs, eller å lese noe inn eller ut av en diskurs. Aktører kan ifølge Neumann (2001) altså bidra til diskursens og virkelighetens dynamikk ved å nærmest fylle språket med ny mening og anvende begreper i en ny kontekst. Våre språklige begreper er knyttet til bestemte måter å gjengi virkeligheten på, og kan derfor aldri være nøytrale. Valg av ord og uttrykk kan i tillegg si noe om hvordan man oppfatter en situasjon eller et saksområde, fordi begreper innehar assosiasjoner som vil kunne indikere hvorvidt man for eksempel oppfatter et fenomen som henholdsvis positivt eller negativt. Hvilke assosiasjoner et gitt begrep gir, vil selvsagt variere i forhold til den konteksten det blir presentert innenfor (Bruun-Lie 2004:21). Et eksempel kan være Svalbardmiljøloven (2001), som vil gi veldig forskjellige assosiasjoner avhengig av om den omtales i Norge eller Russland. Den samme loven oppfattes positivt og nesten utelukkende som en lov for å verne miljøet på Svalbard i det ene landet, mens den av mange aktører på den andre siden av grensen omtales negativt og som et fordekt forsøk på å presse dem ut av øyriket (Jørgensen 2003).

2.1.5 Diskurs og makt

Diskursanalyse er i likhet med mange andre teorier opptatt av makt og interesser. En diskursanalyse er vel så mye en studie av makt som av språk, men den er en bestemt måte å se makt på (Lindseth 2002:26). Det er grunner til at enkelte oppfatninger blir stående som dominerende og blir reproduisert, mens andre syn marginaliseres eller tvert imot oppnår å bidra til samfunnsendring. Diskursanalysen utvider ifølge Lindseth (2002:26) tradisjonelle oppfatninger av *makt* som noe som aktører utøver over andre, eller noe som er etablert gjennom et system, slik som for eksempel Steven Lukes' (1974 i Neumann 2001:166-169) tredimensjonale maktbegrep har som utgangspunkt. Dersom vi legger et *Focauldiansk* maktbegrep til grunn, finnes makt også i selve diskursen. Riktignok virker diskursen gjennom ulike subjekter, men som individer er vi verken autonome eller suverene med på forhånd gitte interesser. Våre interesser og motiver varierer snarere av den diskursive kontekst vi trer inn i. Det er imidlertid ikke slik å forstå at en diskurs i seg selv forklarer

hvordan ting ble som det ble, men den forteller oss at studiet av makt er uløselig knyttet til hvordan språket virker i samfunnet.

Diskurser konstrueres ved at forskjellige strategier støter sammen, og denne kampen om å fikse en spesiell oppfatning eller forståelse av et tema, et problem eller en sak, involverer utøvelse av makt. Av dette følger at diskursanalysen vil forsøke å åpne opp vår forståelse av hva makt er. Snarere enn Lukes' maktforståelse eller en *Hobbesiansk* oppfatning av makt som noe statisk og noe som aktører besitter, er poenget å spørre *hvordan* makt fungerer (Flyvbjerg 1991:106 i Lindseth 2002:26). I et samfunn hvor interesser og motiver skifter, og hvor makten er spredd utover et mylder av aktører, blir det sentralt å vite mer om maktens *relasjoner*. Makt kan sees som et tett nett av allstedsværende relasjoner og prosesser hvor styrkeforhold endres gjennom kontinuerlige kamper og konfrontasjoner. Diskursanalysen er en teori og metodologi som integrerer en analyse av bredere samfunnsmessige spørsmål, politikk og makt med en analyse av kommunikasjonsprosesser (Phillips og Jørgensen 1999, Lindseth 2002:26). Diskursanalyse er altså i prinsippet en maktanalyse, men med en måte å forstå maktbegrepet på som avviker fra en mer tradisjonell statsvitenskapelig måte å se makt på. En endimensjonal maktanalyse vil for eksempel se på hvordan A handler for å få B til å gjøre noe han ellers ikke ville ha gjort. Fokuset i et slikt perspektiv er på As avgjørelser om noe som angår B, der B yter en eller annen form for motstand mot A. I en slik analyse er det et poeng at B ikke har oversikt over den strukturelle slagside som handlingskonteksten innebærer. I et diskursanalytisk perspektiv er det i tillegg et poeng at heller ikke A nødvendigvis har denne oversikten (Neumann 2001:166-169).

2.1.6 Representasjoner

Diskurser gir et bilde eller en historie om et saksfelt, problemområde eller tema og er slik sett *virkelighetsproduserende*. Et annet, men synonymt ord for representasjoner, er derfor *virkeligheter* (Neumann 2001:60). Representasjoner eller virkeligheter er ting og fenomener slik de framstår for oss. Dette er altså ikke tingene eller fenomenene i seg selv, men slik de framstår for oss gjennom språket (Neumann 2001:33). I en diskurs eksisterer det ofte flere forskjellige representasjoner. Som regel vil en diskurs inneholde en dominerende representasjon, eller en såkalt *hovedrepresentasjon* av virkeligheten og en eller flere alternative representasjoner. Dersom det mot formodning bare skulle foreligge én representasjon, er diskursen upolitisert og politisk lukket. Representasjonen blir da, sannsynligvis etter mye diskursivt arbeid, ikke lenger åpent utfordret (Neumann 2001:60). Dersom en handling eller en mening blir oppfattet som normal, vil det ofte føre til at det ikke oppstår politisk debatt om temaet. For å unngå debatt vil det derfor være av stor viktighet å gjøre en handling eller politisk beslutning normal ved å knytte den til aksepterte og omforente representasjoner. Men å opprettholde diskursens posisjon går som regel ikke av seg selv: Den må stadig *re-representeres* dersom det er kamp mellom to eller flere representasjoner om å "eie sannheten" om et fenomen. Siden petroleumsdebatten pågår for fullt her i landet, er det grunn til å tro at ingen av aktørene hittil har lyktes i å "normalisere" sine argumenter. Denne siste påstanden skal gåes nærmere etter i søm-

mene i kapittel fire, og det synes å være interessante endringer på gang etter den analyserte avisdebatten å dømme.

Det foregår en kamp mellom flere grupper i den norske petroleumsdebatten, der de ulike aktørene kjemper om definisjonsmakten ved å få spørsmålet om utvinning rammet inn, slik at den skal forstås innenfor deres eget bilde av virkeligheten. Fordi slike grupper heller ikke er gitt på forhånd, eksisterer de først når de blir italesatt. Dette krever i sin tur at noen snakker om eller på vegne av gruppen. På denne måten kan representasjoner forstås som at man gjennom en stedfortreder kan være til stede selv om man er fysisk fraværende, slik tilfellet vil være for mange i avisdebatten jeg tar for meg i denne studien. Gruppene har “valgt” noen representanter som kan være til stede på deres vegne så å si. Dersom for eksempel gruppen *petroleumsindustrien* blir representert i en artikkel av konserndirektøren i Statoil, følger det nærmest et helt samfunnsbilde med, fordi denne gruppen konstitueres i kontrast til andre grupper, som for eksempel *miljøvernere*. Hvilket samfunnssyn som slår igjennom, og hvilke gruppeinndelinger dette kan innebære, har avgjørende konsekvenser for handlinger, handlingsvalg og handlingsalternativer (Jørgensen og Phillips 1999:57-58). Det er altså slike antagelser jeg går ut ifra når jeg hevder at diskursanalyse er velegnet til å belyse den norske petroleumsdebatten: Hvilken rolle vi tildeler Russland, og miljøet i forhold til dette landets mulige engasjement, vil få praktiske konsekvenser.

2.1.7 Kulturell kompetanse

Neumann (2001:50-51) hevder at en opparbeidelse av såkalt *kulturell kompetanse* er en nødvendig forutsetning for å være i stand til å gjennomføre en god diskursanalyse. Dette betyr i all enkelhet at man trenger en generell kjennskap til det terrenget man begir seg inn i. Terrenget jeg har begitt meg inn i er den norske petroleumsdebatten rundt spørsmålet om utvinning i Barentshavet. Den ideelle situasjonen er ifølge Neumann (2001:54-55) at man dekker flest mulige eventualiteter ved å lese så mye som mulig innen så mange skrivegenrer som råd er. Foucault insisterte på sin side at man *burde lese alt, studere alt*. Det lar seg som vi vet ikke gjøre i praksis, og det vil derfor også i denne studien foreligge en viss risiko for at enkelte relevante tekster ikke er tatt med i betraktningen. Hovedpoenget til Neumann (2001:54-55) er at det er resepsjonen som avgjør, og at det nesten uavhengig av en gitt diskurs' omfang, vil være slik at et forholdsvis begrenset antall tekster utgjør hovedreferansepunktene. Mye av teksten vil derfor være re-representasjoner av ulike representasjoner. Man må altså på et tidspunkt med god samvittighet kunne si at man har lest nok, selv om man ikke har lest alt (Neumann 2001:55). Det er et slikt resonnement som også ligger til grunn for presentasjonen av debattens essens i kapittel fire. Forhåpentligvis representerer de utvalgte sitatene kjernen i avisdebatten og følgelig resten av tekstmaterialet for analyseperioden på en slik måte at man har fått med seg det sentrale, selv om man kun har lest en liten del av det totale antall artikler.

Kjennskapen til og kunnskapen om denne debatten er tilegnet gjennom masterstudiet,⁷ ulike medier, uformelle samtaler⁸, lesning av en stor

mengde litteratur om tematikken, og kanskje viktigste, en grundig gjennomgang av omlag 1200 avisartikler. I denne studien benytter jeg meg i all hovedsak av ulike typer skriftlige kilder. Offentlige dokumenter og utredninger har dannet et bakteppe i den innledende fasen. Særlig de to offentlige dokumentene *Mot Nord!* (NOU 2003:32) og *Muligheter og utfordringer i Nord* (St.meld.nr.30 2005), har vært nyttige i å danne et bilde av viktige temaer. Disse dokumentene har en relativt bred resepsjon i debatten, noe som sier meg at de, om enn på en indirekte måte, spiller en viktig rolle i diskursen. De er hva Neumann (2001:52, 177) vil kalle *monumenter*. I dette ligger det at noen tekster som regel vil peke seg ut som knute- eller forankringspunkter for diskursen, slik jeg mener tilfellet er for de to nevnte dokumentene.

I selve analysen vil jeg legge hovedvekten på media som kildegrunnlag. For det første er media å betrakte som offentlige i kraft av sin tilgjengelighet. Det er hovedsakelig i media at petroleumsdebatten pågår. For det andre gir media mulighet for aktørene til en mer aktiv og fargerik bruk av språk, polemikk og retorikk, noe det naturlig nok finnes mindre av i offentlige dokumenter og offisielle aktørkilder. Så kan man selvsagt spørre seg om det i det hele tatt er noe som kan kalles typisk i media, siden de er konfliktsøkende av natur, og er ute etter unntak snarere enn det "normale". Til dette vil jeg si at bredden i artiklene har gjort det mulig også å lese mye debattstoff i tillegg til de mer nyhetspregede og refererende artiklene. At jeg i tillegg har fulgt mediedebatten over en såpass lang tidsperiode, mener jeg styrker vurderingsgrunnlaget. Videre har jeg i min lesing av offentlige dokumenter altså funnet ut at de på sine måter, og på flere områder, ofte gjenspeiler avisdebatten, om enn i andre ordelag.

2.2 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg lagt det teoretiske fundamentet for rapporten. Vi har altså sett at diskurser generelt er med på å ramme inn fenomener ved å skape entydighet samtidig som de legger begrensninger på hva man kan ytre seg om, og hvem som kan ytre seg innenfor en bestemt diskurs. Denne rapporten kan betraktes som en samfunnsorientert diskursanalyse i motsetning til en mer tekstnær tilnærming. Diskursanalyse som vitenskap innebærer å rette fokus mot betingelsene for hvordan man forholder seg til verden og konsekvensene dette har for hvilke handlingsvalg man foretar. Videre er sammenhengen mellom diskursive og sosiale praksiser klarlagt slik de forstås i denne rapporten ved at de to størrelsene anses å stå i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre. Siden diskursanalyse har språket som analyseobjekt, er meningskonstruksjon og hvordan vi bruker språket for å beskrive virkeligheten avgjørende fordi vår adgang til denne virkeligheten primært går gjennom nettopp språket. I forlengelsen av dette var jeg inne på diskursanalyse og makt, hvor et hovedpoeng er at makten ligger i språket ved at noen syn blir stående igjen som dominerende, mens andre syn marginaliseres, noe som i sin tur får praktiske konsekvenser. Gjennom maktdimensjonen har vi sett at virkeligheter, eller representasjoner som de kalles i diskursanalysen, både produseres og framstår for oss gjennom språket og at de inngår som elementer i såkalte diskursive kamper. Redegjørelsen for den kulturelle kompetansen til slutt i dette kapitlet er ment å gi leseren opplysninger om hvilket

grunnlag jeg baserer denne analysen på, og markerer samtidig starten på det neste kapittelet ved at jeg endrer fokus mot diksursanalysens metodiske og operasjonelle aspekter, samt deres implikasjoner for presentasjonen og analysen av Russland og miljøets rolle i den norske petroleumsdebatten.

Noter

- ¹ Det være seg lingvistikk, antropologi, psykologi, sosiologi, statsvitenskap, etc.
- ² Sammenliknet for eksempel med hvordan en diskurs om henretting av mennesker i enkelte stater i USA kan sies å bli opprettholdt blant annet ved å tildele dødsdømte fanger umenneskelige trekk.
- ³ Bakgrunnen for beslutning om gjenåpning forklares nærmere på side 26-27.
- ⁴ Dette kan for eksempel dreie seg om økonomisk logikk eller institusjonalisering av bestemte former for sosial handling (Jørgensen og Phillips 1999:28).
- ⁵ Gjennom bachelorstudiet Informasjon og samfunnskontakt (PR), som ble gjennomført ved BI/NMH, arbeidet jeg med budskap, argumentasjon og samspill mellom organisasjoner og deres omverden. Videre fikk jeg kunnskaper om media, politikere og hvordan man hjelper ansatte og ledere i organisasjoner med kommunikasjon. I tillegg var det undervisning som fokuserte på organisasjoner og hvordan de fungerer med hensyn til finans/økonomi, strategi, struktur samt beslutningsprosesser.
- ⁶ For eksempel media, familien, skolevesenet, fengselsvesen etc. (Neumann 2001).
- ⁷ Dette inkluderer blant annet et eget kurs i norsk nordområdepolitikk som blant annet omfattet en innføring i norske og russiske nordområdediskurser.
- ⁸ Jeg deltok blant annet på Norskehavskonferansen som arrangeres av Norsk Petroleumsforening (2005) hvor jeg fikk anledning til å ha uformelle samtaler med aktører fra blant annet Norsk Hydro, Shell, Statoil og Aker.

3 Mot en operasjonalisering av analysen

Jeg bekjenner meg til det metodiske standpunkt at virkeligheten ikke "ligger der" klar til å la seg avdekke i sin objektive fylde bare forskningsmetodene er sofistikerte nok (Hønneland 2005:174)

For å kunne gjennomføre en analyse av Russlands og miljøets rolle i den norske petroleumsdebatten, trenger jeg noen redskaper i form av begreper som gjør meg i stand til å gå fra det teoretiske til det operasjonelle nivået. Det er nettopp innen utviklingen av stringente og effektive redskaper for analyse at mange mener diskursanalyse fortsatt har en vei å gå. Jeg mener imidlertid at det, kanskje særlig innenfor det statsvitenskapelige miljøfeltet, er utviklet og benyttet fruktbare begreper for strukturering, presentasjon og analyse. Jeg skal i det følgende gi noen metodologiske betraktninger, og deretter presentere min konkrete diskursanalytiske framgangsmåte som er satt sammen av bidrag fra forskjellige forfattere og forskere. Felles for dem alle er at de har utført konkrete analyser basert på diskursanalyse som teori, og slik sett har lyktes med å bevege seg fra det teoretiske til det operasjonelle nivået. Jeg har valgt å ta med begreper fra både tekstnær og samfunnsorientert diskursanalyse fordi jeg mener begge retningene tilbyr verktøy som gjør analysen av mitt materiale mer fullstendig. I tillegg håper jeg dette forsøket på å integrere metodiske redskaper fra to ulike analysenivåer og -perspektiver, kan være med å bidra til en aldri så liten diskursanalytisk metodeutvikling innefor det statsvitenskapelige feltet.

Jeg starter med noen betraktninger om casestudiet som metode, og min rolle som diskursanalytiker.

3.1 Casestudiets begrensninger og muligheter

I denne studien følger jeg den norske petroleumsdebatten i forbindelse med utvinning i Barentshavet, nærmere bestemt hvilke rolle Russland spiller, og hvordan miljøargumenter framstilles i relasjon til dette landets rolle. Robsons (2002:178) beskrivelse av et casestudium synes treffende som betegnelse på mitt prosjekt, og omtales som en veletablert forskningsstrategi hvor fokuset er på et case⁹ som studeres utfra sine egne forutsetninger, men hvor man også tar dets kontekst i betraktning. Et casestudium involverer ofte flere metoder for datainnsamling, som også kan inkludere kvantitative data, selv om det er langt vanligere å kun samle inn kvalitative data, hvilket er tilfellet for denne rapporten.

Når det gjelder spørsmålet om generalisering, kan det være hensiktsmessig å skille mellom *intern* og *ekstern* generalisering. Den interne generaliseringen referer til muligheten for å generalisere innenfor den settingen jeg analyserer, hvilket medfører at det i mitt tilfelle muligens vil være forsvarlig å hevde at trenden jeg presenterer på bakgrunn av avisene jeg har valgt som kilder, også vil avspeile en trend for alle norske aviser i tilknytning til mitt undersøkelsesformål. Ekstern generalisering vil i denne studien være å hevde at funnene i den norske debatten også vil gjelde i andre norske debatter hvor Russland spiller en rolle, noe som ikke kan forsvares vitenskapelig. Kanskje mer interessant enn de to

nevnte former for generalisering er noe Robson (2002:177) betegner som henholdsvis *analytisk* eller *teoretisk generalisering*. Disse begrepene benyttes for å beskrive at funn fra et spesifikt studium genererer teoretisk innsikt som innehar en tilstrekkelig grad av generalitet eller universalitet som gjør det mulig å overføre disse funnene til andre sammenhenger eller situasjoner. Hvorvidt dette lar seg gjøre utfra denne analysen skal jeg være forsiktig med å mene for mye om, men nøyer meg med å peke på det faktum at det synes å være momenter som eksisterer i denne debatten som korresponderer med funn fra blant annet Jørgensen (2003, 2004) og Hønnelands (2003) forskning innenfor liknende temaområder.

Nedenfor følger ut fra en diskursanalytisk forståelse en redegjørelse for min rolle som diskursanalytiker og noen betraktninger som kan knyttes til spørsmålet om validitet og reliabilitet.

3.2 Diskursanalytikerens rolle

Mitt ærend er, som nevnt tidligere, ikke å komme *bak* diskursen for å finne ut hva folk *virkelig* mener, eller å finne ut hvordan virkeligheten *egentlig* er bak diskursene. Utgangspunktet er at vi aldri kan nå virkeligheten utenom diskursene, og det er derfor diskursene i seg selv som utgjør gjenstandene for analyse. Jeg skal arbeide med det som faktisk har blitt skrevet, for å undersøke hvilke mønstre det er i utsagnene, og hvilke sosiale konsekvenser forskjellige diskursive framstillinger av virkeligheten kan tenkes å få. Siden jeg som forsker alltid innehar en eller annen posisjon i forhold til det jeg undersøker, vil denne posisjonen være med på å bestemme hva jeg kan se, og hva jeg som en konsekvens av det jeg ser, legger fram som resultater. Det vil sannsynligvis alltid finnes andre posisjoner hvor virkeligheten vil se annerledes ut. Hvordan kan jeg da argumentere for at min representasjon av verden er bedre eller riktigere enn andre representasjoner? Filosofisk sett er nok dette problemet uløselig, gitt at man aksepterer det sosialkonstruktivistiske premisset om at det er et vilkår for all viten at min representasjon kun er én representasjon av verden blant mange mulige representasjoner. Dette betyr imidlertid ikke at alle forskningsresultater er like gode. Etterrettelighet, gjennomsiktighet, og teoretisk konsistens i kombinasjon med en redegjørelse for min posisjon i forhold til diskursen jeg studerer, vil langt på vei bote på disse grunnlagsproblemene. En stringent anvendelse av teori og metode, slik jeg har forsøkt i denne studien, vil i seg selv legitimere vitenskapelig produsert viten ifølge Jørgensen og Phillips (1999:31-33).

Jeg vil sitere Hønneland (2005:174) og gjøre det klart at diskursene som er identifisert og navngitt i denne studien, er blitt til i mitt hode, blant annet inspirert av funn nevnte forfatter har gjort i sin forskning i tilknytning til identifisering av diskurser. Særlig har bøkene *Russia and the West* (2003) og *Barentsbrytninger* (2005) gitt meg mye, direkte og indirekte, å bygge min diskursanalyse på. Før jeg sier litt om

min egen bakgrunn og posisjon i forhold til petroleumsdebatten, vil jeg igjen låne Hønnelands (2005:174) ord og påpeke at:

Det er fullt mulig å foreta andre avgrensninger og gi diskursene annet innhold eller andre navn. Jeg har valgt ut mine avgrensninger og betegnelser ut fra en antakelse om at de best representerer de utsnitt av virkeligheten som jeg ønsker å formidle.

Denne antakelsen bygger ikke minst på det store antall avisartikler jeg har gjennomgått, og som jeg mener har gitt meg en relativt god forutsetning for å velge ut de mest typiske og relevante sidene ved petroleumsdebatten slik den framsto. I likhet med Hønneland (2005:174-175), vil også jeg hevde at jeg i all hovedsak har observert de aktuelle diskursene fra utsiden. Jeg har verken vært fisker, miljøaktivist eller ansatt i petroleumsindustrien. Jeg var masterstudent i statsvitenskap tilhørende Universitetet i Tromsø, og skrev denne rapporten som studentstipendiat tilhørende Russland/Polar-programmet ved Fridtjof Nansens Institutt (FNI). I dag er jeg ansatt som forsker ved FNI. Jeg har med disse opplysningene forsøkt å stille til skue min posisjon i forhold til temaet jeg undersøker, og håper på denne måten å ha gitt leseren et bedre grunnlag for å trekke sine egne konklusjoner, basert på mine presentasjoner.

3.3 Avgrensning av diskursene

Det første skrittet i en diskursanalyse som i en hvilken som helst annen analyse, er å avgrense det som skal studeres (Neumann 2001:55). I mitt tilfelle er det den norske petroleumsdebattens sosiale virkelighet som må avgrenses. Denne avgrensningen kan muligens bli enklere ved at man i mindre grad ser diskurser som størrelser som faktisk finnes i noenlunde avgrenset form i virkeligheten, og i større grad ser diskurs som et analytisk begrep man som forsker legger ned over virkeligheten for å skape en ramme rundt undersøkelsen. Diskursene foreligger ikke som klart avgrensede empiriske fenomener. Jeg må selv rekonstruere dem utfra mitt datamateriale og arbeide med dem som en form for idealtyper (Jørgensen og Phillips 1999:149, Mathisen 1997:19). Dersom man ser avgrensningen av diskurser som en analytisk operasjon, betyr det at man ser disse som noe man som forsker konstruerer, i motsetning til noe som eksisterer ferdig avgrenset i virkeligheten som bare skal avdekkes. Dette betyr selvsagt ikke at man kan kalle hva som helst for en diskurs. Jeg må kunne dokumentere at min avgrensning er rimelig (Jørgensen og Phillips 1999:150). Denne avgrensningen må foretas både i tid og rom. Neumann (2001:57) hevder at man ikke behøver å *gå tilbake til Arilds tid* hver gang man skal gjøre en diskursanalyse. Med dette mener han at skjellsettende, altså bokstavelig talt grensesettende begivenheter, ofte vil kunne brukes pragmatisk.

3.3.1 Grensesettende og institusjonell

For denne analysen vil den såkalte gjenåpningen av Barentshavet i desember 2003 være en slik grensesettende begivenhet. Den norske of-

fentlighetens¹⁰ engasjement i spørsmålet om petroleumsutvinning blusset for alvor opp igjen i 2003 etter at regjeringen gjenåpnet Barentshavet sør, med unntak av noen få spesielt sårbare områder, i første omgang for leteboring. Gjenåpningen var basert på rapporten *Utredning av konsekvenser av helårig petroleumsvirksomhet i området Lofoten-Barentshavet* (ULB 2003) som ble lagt fram av regjeringen 15. desember 2003¹¹. Mine artikkelsøk bekrefter også langt på vei denne antagelsen fordi antall treff på relevante søkeord i Atekst skjøt i været etter at det ble klart at Stortinget igjen sanksjonerte prøveboring på norsk side av Barentshavet. Gjenåpningen vekket så å si debatten til liv igjen etter flere års dvale. Datamaterialet strekker seg følgelig fra 01.12.2003 til 04.10.2005. Slutt-punktet for datainnsamlingen er av praktiske hensyn satt til denne datoen fordi det store materialet har måttet bearbeides. Grunnene til at jeg ikke avsluttet lenge før, var at jeg ønsket å ha med meg debatten i opptakten til Sttingsvalget i september, hvor nordområdene stod høyt på den politiske dagsorden for de fleste partiene. I tillegg mente jeg det ville være interessant å følge debatten også noen uker inn i den rødgrønne perioden når valgkamplofter skulle erstattes med Soria Moria- erklæring og praktisk politikk. Når det gjelder avgrensning i rom, vil jeg avgrense diskursene på to måter: Først vil jeg, som nevnt, benytte meg av aviser som datagrunnlag. Dette kan vi kalle en *institusjonell avgrensning* dersom vi legger Mathisens (1997:20) presentasjon av begrepet til grunn:

Ved å avgrense en diskurs med utgangspunkt i en bestemt samfunnmessig virksomhet og de institusjonelle rammene rundt denne, gir vi diskursanalysen en tydelig sosial forankring. Vi peker, allerede i utgangspunktet, på de sosiale relasjoner tekstene produseres innenfor – og som tekstene selv er med på å reproducere.

Nærmere bestemt vil avisdiskurser representere forskjellige virkeligheter knyttet til den norske petroleumsdebatten. I tillegg til en institusjonell avgrensning, er det ifølge Mathisen (1997:22) ofte fruktbart å avgrense og analysere diskurser på flere nivåer. Hajer (1995:45) utdyper dette videre ved å hevde at:

“Environmental discourse (...) should not be understood as one coherent whole. In fact a discussion of a typical environmental problem involves many different discourses”.

Denne erkjennelsen bringer oss inn på begrepet *diskursorden*, som jeg redegjør nærmere for nedenfor.

3.3.2 *Diskursorden*

En diskursorden betegner en gruppe diskurser som opererer innenfor det samme sosiale området. Disse diskursene kan enten være i konflikt med hverandre, eller de kan eksistere fredelig side om side. I denne analysen vil diskursorden være definert ved at jeg på ett nivå ser petroleumsdebatten i de norske avisene som et diskursivt felt. Innenfor dette *petroleumsfeltet* kan jeg identifisere og atskille flere forskjellige diskurser som enten kjemper med hverandre eller sameksisterer uten særlig grad av konflikt eller kamp. Diskursordenen betegner altså ulike dis-

kurser som delvis dekker det samme terrenget, og som de i mange tilfeller konkurrerer om å fylles med innhold og mening på hver sine måter.

I en konkret undersøkelse vil en enkelt diskursorden også fungere som en opplagt diskursavgrensning. Ved å fokusere på forskjellige konkurrerende diskurser innenfor det samme området, vil man kunne undersøke hvor den ene eller andre diskurs er framtreddende, hvor det eventuelt er kamp mellom diskursene, og hvilke selvfølgheter de deler. Videre kan vi slå fast at der det ikke er kamp mellom diskursene, som betyr at de deler de samme selvfølgheter, vitner dette om stabilitet i diskursen. I motsatt fall vil konkurranse om å framstille fenomener på forskjellige måter tyde på ustabilitet i diskursen, som i sin tur kan føre til diskursive skifter eller annen type endring. Ved å sette inn diskursorden som en ramme for studien, blir jeg først og fremst i stand til å innkretse en gruppe diskurser som gjenstand for analyse. For det andre gjør det meg i stand til å undersøke hva det kjempes om og hva som tas for gitt, noe som i sin tur gjør en overveielse av kontingens og permanens i diskursordenen mulig (Jørgensen og Phillips 1999:147-148). Etter presentasjonen av avisdebattens essens i kapittel fire, vil jeg i forbindelse med utmeislingen av diskurser etablere en diskursorden i forhold til den delen av petroleumsdebatten som dreier seg om Russlands rolle, og miljøets posisjon i forhold til denne rollen.

3.3.3 *Intertekstualitet og interdiskursivitet*

Som jeg har vært inne på tidligere, er man i en konkret diskursiv praksis alltid nødt til å trekke på tidligere betydningsdannelser for overhodet å kunne gjøre seg forstått. Samtidig er det også slik at det innenfor en diskursiv praksis vil være plass til at noen elementer settes sammen på en ny måte for å anspore forandring, og muligens danne grunnlaget for et diskursivt skifte. Fairclough (1995) undersøker slike prosesser ved å introdusere begrepene *intertekstualitet* og *interdiskursivitet*. Intertekstualitet henviser til at tidligere tekster lar seg spore i en gitt tekst og ofte trekker på tidligere begivenheter; man begynner aldri helt forfra. Et eksempel på direkte intertekstualitet i min analyse var alle de tilfellene hvor en aktør viste til NOUen (2003) *Mot Nord!* eller Stortingsmeldingen (2005) *Muligheter og utfordringer i Nord* for å underbygge sine argumenter. Indirekte intertekstualitet kan også forekomme, gjerne ved bruk av bestemte begreper eller motiver, noe jeg så mye av i min lesning av avisartikler. Særlig må uttrykket *bærekraftig utvikling* kunne betraktes som et slikt eksempel. Det er, som jeg skal komme tilbake til, påfallende hvordan dette uttrykket ble brukt av alle parter, uavhengig av om de var for eller mot petroleumsutvinning i Barentshavet. Intertekstualitetsbegrepet viser altså til teksters produktivitet, hvordan de tar opp i seg tidligere tekster, transformerer og restrukturerer for så å generere nye (Kongshaug 2005:16). Sett på bakgrunn av dette, er det muligens ikke så påfallende at begreper som for eksempel “bærekraftig utvikling” ble brukt i svært ulike sammenhenger.

Interdiskursivitet på sin side er en form av intertekstualitet. Artikuleringen av forskjellige diskurser innenfor og på tvers av grensene mellom forskjellige diskursordener er nettopp et uttrykk for interdiskursivitet. Gjennom nye former for artikulering av forskjellige diskurser endres grensene både innenfor diskursordenen og mellom ulike diskursordener. De kreative diskursive praksiser, hvor diskurstyper blandes på en ny og kompleks måte i en ny interdiskursiv blanding, er et tegn på en drivkraft i en gitt diskurs og dermed også en mulig sosial forandring. Motsatt vil de diskursive praksiser som blander diskurser på mer konvensjonelt vis, være et tegn på og en drivkraft i opprettholdelsen av den dominerende diskurs- og diskursorden, og følgelig også den gjeldende sosiale praksis. Diskursiv reproduksjon og forandring kan på denne måten undersøkes gjennom en analyse av relasjonene mellom de ulike diskurser i en diskursorden og relasjonene mellom forskjellige diskursordener (Jørgensen og Phillips 1999:84). I denne rapporten vil jeg forsøke å vise hvordan mine konstruerte diskurser relaterer seg til hverandre innenfor den delen av petroleumsdebatten som er gjenstand for analyse. Jeg vil i tillegg peke på interdiskursivitet i forhold til diskurser utenfor diskursordenen, men uten å gå i dybden på dette punktet, gitt studiens relativt begrensede omfang. Mine diskursers plassering i forhold til andre petroleums- og miljødiskurser blir derfor noe som med fordel kan analyseres i en ny studie.

For å oppsummere kan jeg, ved å undersøke hvordan tekstene i mitt kildemateriale trekker på tidligere betydningsformasjoner, og muligens også blander forskjellige diskurser, la disse begrepene fungere som redskaper for å identifisere hvordan diskursene reproduseres eller forandres. Ved å se på intertekstualitet og interdiskursivitet får jeg blant annet et innblikk i diskursens rolle i sosiale forandringsprosesser (Jørgensen og Phillips 1999:144). Som jeg har nevnt tidligere, deler jeg Faircloughs (1995) oppfatning om at diskursive praksiser alltid fungerer i et dialektisk samspill med andre sosiale praksiser. Dette gjør at analysen må sees ut ifra den antagelsen om at disse andre sosiale praksiser kan sette noen kulturelle begrensinger for diskursene, og for hvordan disse kan benyttes og forandres. Diskursene som skal undersøkes opererer altså ikke fritt i et slags vakuum hvor "alt er diskurs".

3.3.4 *Story lines*

I forlengelsen av begrepene *intertekstualitet* og *interdiskursivitet*, vil jeg benytte meg av et strukturerende begrep til, kalt *story lines*. Hajer (1995:62) definerer konseptet som

(...) narratives on social reality through which elements from many different domains are combined and that provide actors with a set of symbolic references that suggests a common understanding. Story lines are essential political devices that allow the overcoming of fragmentation and the achievement of discursive closure.

Han er spesielt opptatt av hvordan miljøproblemer defineres gjennom diskurser, og hvordan et problem struktureres og presenteres, og på denne måten påvirker politikkkutforming. Argumentet er at folk trekker på forenklete representasjoner av virkeligheten, snarere enn å ty til komplekse

kunnskapssystemer når man skal forstå et tema kognitivt (Hønneland 2003:10). Story lines bidrar ikke bare til å konstruere en forståelse av et problemområde, men kan ifølge Hajer (1995:64) også spille en viktig rolle i å skape sosial og moralsk orden innen et politikkområde. I den norske petroleumsdebatten posisjoneres for eksempel ofte Norge som en “miljøvennlig problemløser med verdens beste teknologi”, mens russerne risikerer å bli posisjonert som “et fattig, miljøskadet land med en stor appetitt på kapital”.

Omtrent slik fungerer story lines ved at komplekse saksforhold blir rammet inn på en forenklet og lett forståelig måte. Innenfor petroleumsdebatten, som for andre debatter, kan det sies at det eksisterer et sett uttalte regler eller normer for hvordan bestemte saker helst skal presenteres. Når disse reglene følges, og saken rammes inn på “riktig” måte, faller ting med ett på plass innenfor mottakerens forventningsrammer. Det er i et slikt tilfelle med regeloverholdelse vi kan si at diskursen reproduseres. Under omstendigheter hvor disse uttalte reglene brytes, snakker vi om et brudd eller diskursivt skifte, som i sin tur danner grunnlaget for en mulig ny diskurs (Hønneland 2005:106). Dette siste skal vi få se flere eksempler på i kapittel fire, med særlig vekt på et, etter mitt syn, meget interessant og sannsynligvis effektivt diskursivt brudd som kan synes å ha endret debatten i en ny og overraskende retning.

Med begrepene *interdiskursivitet*, *intertekstualitet* og *story lines* har vi fått redskaper som gjør oss i stand til å kartlegge, presentere og analysere representasjoner og re-representasjoner. Videre gjør de det mulig å identifisere eventuelle sammenhenger mellom diskurser og diskursordener, og få en forståelse av hvordan de virker sammen for enten å opprettholde en representasjon, eller få til diskursive brudd og dermed potensielle endringer i sosiale praksiser.

3.3.5 Aktører

Story lines, såvel som diskurser, krever aktører. Tekstnær diskursanalyse opererer med begrepet *subjektposisjoner* for å understreke hvordan vi som individer trer inn og ut av roller avhengig av hvilken situasjon vi befinner oss i, og hvordan konflikt kan oppstå dersom man “tvinges” til å inneha flere roller samtidig. Siden jeg har valgt å begi meg inn på en mer samfunnsorientert variant av diskursanalyse, tillater jeg meg å ha et noe mer overfladisk forhold til identifiseringen av aktører i betydningen at jeg er mer opptatt av det større bildet i debatten enn akkurat *hvem som sa hva og hvorfor bak hvilke stengte dører til noen andre om et spesielt emne, og hvordan den andre svarte* (Dryzek 1997:9). Jeg nøyer meg, som Dryzek (1997:16-17) foreløpig med å konstatere at aktører enten kan være individer eller kollektive. I én diskurs kan vi for eksempel tenke oss at ansatte og ledere i norske oljeselskap er både samfunnsansvarlige og miljøopptatte, mens en annen diskurs portretterer de samme menneskene som griske og slue kapitalister som øker presset på miljøet. Det er også mulig å tenke seg diskurser som helt ignorerer oljeselskaper og de som jobber der når argumenter for eller imot petroleumsutvinning skal framsettes. I denne delen av petroleumsdebatten, er det en rekke ulike aktører både blant tilhengere og motstandere som har vært inne i avisdebatten for

å la sin stemme bli hørt. Jeg mener likevel å kunne peke ut noen typer aktører eller subjektposisjoner som har vært særlig toneangivende, noe jeg kommer tilbake til i kapittel fem.

Aktører er uansett en helt avgjørende forutsetning for diskursanalysen fordi det er handlende subjekter som gir liv og dynamikk til diskurser. Aktørene vil bli diskutert for å klargjøre hvordan disse bruker argumenter om Russland og miljø for å vinne definisjonskampen om hvordan den norske petroleumsdebatten skal rammes inn. Den eller de aktørene som lykkes best med å kontrollere og benytte den diskursive makten, og på denne måten får gjennomslag for sine syn, er den diskursive kampens “vinner” innenfor problemområdet. Dette vil sannsynligvis få praktisk-politiske konsekvenser. I sitatene jeg presenterer i kapittel fire som representative eksempler fra avisdebatten, er aktørene angitt i sluttnotene for hvert sitat. Jeg har gjort det slik fordi sitatene i seg selv representerer debatten i stort på en god måte, i tillegg til at det blir enklere å få med seg budskapene i hvert enkelt eksempel. De ulike artiklenes målbærere kan være mer eller mindre representative for hele debatten. Mitt fokus har hele tiden vært å presentere et dekkende bilde av dens innhold og ikke i første omgang dens aktører. Petroleumsdebattens aktører vil bli diskutert som en del av diskurskonstruksjonen, fordi informasjon om hvilke typer aktører som har vært mest framtrædende vil kunne fortelle oss en del om hvilke typer interesser det kjempes om i diskursen. Vi har nå tilgjengelige verktøy for å identifisere både makt- og interesseperspektiver.

Nedenfor følger en presentasjon av hvordan datagrunnlaget for denne studien har framkommet.

3.4 Søkemetode, søkestrenger og tallenes tale

Datagrunnlaget for denne rapporten er hentet fra Atekst. Databasen er en del av firmaet Retriever og eies av Schibstedt. Atekstdatabasen inneholder et tekstarkiv med 18 aviser, tidsskrifter og telegrambyrå. Disse kildene blir oppdatert daglig, og mer enn 4,7 millioner artikler er søkbare. Databasen har en relativt avansert og sofistikert søkemotor som gjør det mulig å oppnå høy grad av presisjon og relevans i treffene man oppnår, gitt at søkeordene og kombinasjonen av disse er hensiktsmessige. Min metode har gått ut på å starte bredt, for så å stadig snevre inn søket for å gjøre håndteringen av det omfattende materialet enklere og mer systematisk. Starttidspunkt for søk satt jeg, som nevnt tidligere, til 01.12.03, og slutt-punktet satt jeg til 04.10.05. Jeg har valgt de fire avisene Aftenposten, Nordlys, Dagens Næringsliv og Klassekampen. Strengt tatt vurderer jeg altså Russlands rolle slik den framstår i disse avisene for det angitte tidsrommet. En ytterligere generalisering til for eksempel alle norske aviser vil muligens være noe dristig. Jeg mener imidlertid, på bakgrunn av de mange søkene som er gjort for å komme fram til de endelige søkekriteriene, at disse fire avisene gir et rimelig dekkende bilde for avisene som er tilgjengelige gjennom Atekst, men som likevel ikke tilhører mitt endelige datautvalg. Dette mener jeg underbygges blant annet av at det totale antall artikler for det første søket nedenfor er 1934 treff for de andre kildene minus NTB og de fire avisene jeg har valgt. NTB er utelatt fra dette søket fordi det viser seg at mange artikler bygger direkte på

korte nyhetsmeldinger fra dette byrået. Etter å ha foretatt en mengde søk for å komme fram til de mest hensiktsmessige søkestrengene, har jeg endt opp med ett hovedsøk som grunnlag for analysen, som i sin tur er snevret inn for å få en indikasjon på hvordan særlig varianter av søkeordene *Russland* og *Miljø* fordelte seg på det totale antallet artikler.

De boolske operatørene AND og OR gir mulighet til å definere søkestrengen slik at resultatene blir mer nøyaktige: AND angir at begge eller alle ordene skal forekomme i artikkelen, mens OR betyr at minst ett av ordene skal forekomme. Operatøren ANDNOT gjør at ordet på venstre side av operatøren skal forekomme i artikkelen men ikke ordet på høyre side. Trunkeringstegnet * har jeg benyttet for å få med alle varianter av ordene. For ordet petroleum får jeg, ved å skrive *petroleum**, for eksempel med *petroleumsutvinning*, *petroleumsforekomster*, *petroleum*, *petroleumsdebatt*. Det første søket utgjør selve hovedsøket med sine 1162 artikler. Dette er altså mitt totale datagrunnlag:

- Søk nummer en:
Barentshav* AND (Petroleum* OR Olje* OR Gass*) ga 1162 artikler
- Søk nummer to:
Barentshav* AND (Petroleum* OR Olje* OR Gass*) AND Russ*) ga 481 artikler
- Søk nummer tre:
Barentshav* AND (olje* OR gass* OR Petroleum*) AND miljø* ga 578 artikler
- Søk nummer fire:
Barentshav* AND (olje* OR gass* OR Petroleum*) AND miljø* AND russ* ga 230 artikler.
- Søk nummer fem:
Barentshav* AND (olje* OR gass* OR Petroleum*) AND miljø* ANDNOT russ* ga 348 artikler (Atekst 2005)

De fire neste søkene er gjort for å få klarhet i hvordan disse artiklene fordelte seg. Av de 1162 artiklene ser vi for eksempel at Russland forekommer i en eller annen form i 481 av disse, noe som nærmer seg halvparten. I det neste søket fjernes *Russ**, og *Miljø** introduseres som et kriterium. Her ser vi at av det totale antall artikler, handler 578 av dem om miljø i en eller annen form. Legges så Russland til i dette søket, synker antall artikler til 230. Dette antyder, som det siste søket viser, at det er flere artikler om miljø hvor Russland ikke er nevnt enn det eksisterer artikler med Russland som en komponent. Dette kan tyde på at en eventuell russlandsdiskurs uansett ikke kan betegnes som en hovedrepresentasjon. Samtidig synes treffprosenten for Russland å være høy i forhold til det totale antall artikler. Mistanken om en egen russlandsdiskurs er slik sett styrket. Bak tallenes klare eller uklare tale skjuler det seg imidlertid mye interessant tekst som gjennomlesningen har avdekket. Det er som kjent innholdet, eller nærmere bestemt det kvalitative, som er gjenstand for analyse i denne rapporten, og som i den neste delen skal presenteres, diskuteres og problematiseres.

3.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg på bakgrunn av den teoretiske plattformen i kapittel to lagt det metodologiske grunnlaget for selve analysen som innledes i neste kapittel. Jeg startet med noen betraktninger om casestudium som metode og i hvilken grad resultatene fra analysen av Russland og miljøets rolle i den norske petroleumsdebatten lar seg generalisere, og fulgte opp med en redegjørelse for min rolle som diskursanalytiker og hvordan en stringent anvendelse av teori og metode i seg selv er med på å produsere gode forskningsresultater selv om denne rapporten kun er én representasjon blant flere mulige representasjoner av virkeligheten. Resten av dette kapitlet var viet en redegjørelse for hvordan diskurser kan og bør avgrenses, mine valg av diskursanalytiske verktøy, samt en beskrivelse av hvordan datagrunnlaget for rapporten har framkommet. De valgte diskursanalytiske verktøy danner til sammen kriteriene jeg analyserer de konstruerte diskursene ut fra i kapittel fem.

Noter

⁹ Dette er forstått meget vidt til å inkludere studier av individuelle personer, en gruppe, et fenomen, en situasjon etc.

¹⁰ I denne oppgaven forstås begrepet offentligheten som ordskiftet i allmennheten om fellesskapet (forstått vidt) i et samfunn. Begrepet skiller det offentlige fra det private (individet) på den ene siden og staten på den andre. Offentlighetens rolle eller funksjon er å være et sted der borgernes ønsker og meninger kommer til uttrykk.

¹¹ Beslutningen om å utarbeide en slik plan var basert på samarbeidsregjeringens Sem-erklæring (2001).

4 Avisdebattens essens

Mediene etablerer en referanseramme, en felles forståelseshorisont som det er mulig å identifisere og forholde seg til – på godt og vondt (Madsen 2005)

I dette kapitlet presenteres det første analysebidraget i form av et oversiktsbilde over og en oppsummering av den delen av petroleumsdebatten hvor kombinasjonen Russland og miljø står sentralt. I avsnitt 2.1.6 var jeg inne på at diskurser er virkelighetsproduserende og at det innenfor en diskurs som regel eksisterer flere historier eller virkeligheter, kalt representasjoner. Det er disse representasjonene og re-representasjonene som vil bli presentert i dette kapitlet og som utgjør bestanddelene i og grunnlaget for diskursene som konstrueres i neste kapittel. Gjennomgåelsen av disse representasjonene utgjør en framstilling, ispedd mine egne kommentarer og forklaringer, av ulike saksforhold som har preget den norske debatten om utvinning av petroleumsressursene i Barentshavet. Jeg vil understreke at jeg ikke har hatt som ambisjon å gi noe uttømmende bilde av debatten som sådan, men strebe etter å gi en framstilling av det jeg, etter å ha lest denne betydelige mengden avisartikler og annen relevant litteratur, oppfatter som de mest karakteristiske, typiske og sentrale elementene. Dette gjenspeiles forhåpentligvis også i de valgte sitatene fra kildegrunnet som er tatt med i presentasjonen som eksempler fra og dokumentasjon på diskursene jeg skal presentere i neste kapittel. De enkelte sitatene kan framstå som noe løsrevet fra hverandre. Dette skyldes først og fremst at de skal representere hovedtrekkene i en kompleks og stor debatt over en tidsperiode på nesten to år, og på denne måten mangler en sammenheng som jeg forsøker å bøte på ved å gi en tilleggsbeskrivelse i kommentarene til hvert sitat. Jeg mener uansett at et gitt sitat på en rimelig god måte selv “fyller tomrommet” som oppstår fram til det neste eksempelet. Grunnen er at dette gitte sitatet forteller oss hva som var dagsorden i debatten på det tidspunktet artikkelen stod på trykk, og fram til et nytt moment eller poeng fikk utstrakt oppmerksomhet.

4.1 Representasjonene

Jeg har bestrebet meg på å presentere det typiske og sentrale, fordi det er nettopp selvfølgelighetene og de rådende oppfatningene som er særlig interessante å problematisere. Atypiske eller marginale uttalelser og posisjoner hører slik sett ikke under betegnelsen *diskurs* dersom de ikke har en viss utbredelse i debatten, eller på annen måte er i stand til å prege den eller styre den i en ny retning. I presentasjonen nedenfor har jeg valgt å kort forklare hovedpoengene med de ulike representasjonene, for så å presentere dokumentasjon og eksemplifisere ved hjelp av utvalgte sitater fra de forskjellige avisene. Mine kommentarer til de ulike tekstutdragene er ment å skulle gi kontekst til og utdype de ulike artiklene slik jeg har oppfattet debatten. Kommentarene avspeiler ikke mine egne synspunkter. Som leseren vil se, har jeg ikke tilstrebet å vise et utvalg sitater som på en statistisk eller annen måte reflekterer hvilke aviser som var mer eller mindre framtrædende i debatten over tidsperioden. Dette kunne jeg ha gjort, men valget har falt på å først og fremst vise eksempler som på en

mest mulig konsis og klar måte gir et helhetlig og dekkende bilde av debatten slik den stod fram for meg. Kontrollerende søk jeg gjorde i Atekst for de enkelte avisene viser en liten overvekt av artikler fra Nordlys, med Aftenposten som en god nummer to, og resten av artiklene relativt jevnt fordelt mellom Klassekampen og Dagens Næringsliv. Dette mener jeg i stor grad gjenspeiles i de valgte sitatene.¹² I et forsøk på å anskueliggjøre eventuell kontingens eller permanens i debatten over tid, er artiklene med ett unntak også ordnet kronologisk, og ikke først og fremst etter type argumentasjon. I tillegg mener jeg en kronologisk presentasjon på en bedre måte viser hvordan ulike poenger underveis ble forsøkt motrepresentert og kritisert.

4.1.1 Boring for å hjelpe miljøet

Den klart mest forekommende representasjonen innenfor den “russiske delen” av den norske petroleumsdebatten hevder at det er av helt avgjørende betydning at vi kommer raskest mulig i gang med utvinning i Barentshavet. Først og fremst gjelder dette fordi vi trenger å *sette miljøstandard* overfor de utvinningsivrige russerne. Etter mitt syn er denne representasjonen interessant på flere måter. For det første er påstanden om at vi må komme igang med boring for å redde miljøet i seg selv oppsiktsvekkende, og ikke umiddelbart forståelig med mindre man trekker på noen etablerte story lines om russerne. For det andre har tilhengerne ved å bruke et slikt argument forsøkt å imøtegå motstandernes desidert viktigste argument som dreier seg om å *ikke* utvinne nettopp for å verne miljøet. Tilhengerne av utvinning har altså beveget seg helt inn i kjernen av motstandernes nøkkelargument og utfordret dets gyldighet ved å sette resonnementet på hodet. Som vi husker, vil det ifølge et diskursanalytisk perspektiv være avgjørende å normalisere sine argumenter og få gjennom sitt samfunnssyn fordi det antas at dersom man lykkes med dette, vil det ha avgjørende konsekvenser for hvilke handlinger, handlingsvalg og handlingsalternativer som vil være tilgjengelige (Jørgensen og Phillips 199:57-58). Hvorvidt tilhengerne har lyktes med dette, er litt tidlig å konkludere med, men i den grad miljøargumentet ikke lenger *eies* av motstanderne, er det grunn til å anta at deres forutsetninger i debatten er betydelig svekket:

Fylkesordføreren i Finnmark mener Norge ikke lenger kan sitte med hendene i fanget i nord, mens russerne gjør klart for en storstilt petroleumsvirksomhet i det samme området. Dersom Norge blir ytterligere forsinket i vår leteaktivitet, vil det blant annet medføre at vi i liten grad vil være i stand til å sette standardene for miljø og sikkerhet for virksomheten utafor Lofoten og i Barentshavet¹³.

Som statsministeren er kjent med har russiske myndigheter store ambisjoner i forhold til petroleumsvirksomheten øst i Barentshavet, både når det gjelder omfang og ikke minst tempo¹⁴.

Russernes iver etter å komme igang *raskt* med *omfattende* utvinning ble stadig re-representert i ulike former og vendinger gjennom hele perioden. På hvilket grunnlag man baserte disse påstandene kom derimot sjelden til uttrykk. Denne storstilte utvinningsvirksomheten så nærmest ut til å være tatt for gitt, og få aktører blant motstanderne syntes å avkreve en nærmere

forklaring på slike uttalelser. Ved å henvise til den påståtte *stadig økende oljetransporten* langs norskekysten og en økende, men uspesifisert petroleumsaktivitet på russisk side, er det nærmest skapt et inntrykk at det allerede *er i gang* i Barentshavet¹⁵. Som vi skal se i kapittel 4.1.6 ble påstandene om at det allerede er russisk aktivitet i Barentshavet tilbakevist fra ulikt hold.

Det er misforstått miljøpolitikk å la russerne alene sette miljøstandarden for oljeutvinning i nordområdene. Norske politikere må la Nord-Norge få ta del i oljeeventyret, både for miljøet og for verdiskapningens skyld!¹⁶

Eksempelet over og under illustrerer på en god måte mitt første poeng som dreide seg om å styre argumentasjonen inn på den miljøpolitiske arena og kunne ta miljøargumenter til inntekt for sitt eget syn på tross av at man ønsker aktivitet i dette området:

(...) Ikke minst fordi russerne allerede er i gang med utbygging, noe som gjør det umulig å verne området i sin helhet, slik det vil være mulig i Lofoten. Det er faktisk også et reelt argument at Norge ved selv å delta vil kunne være med på å sette høye miljøstandarder, i stedet for å være tilskuer til en oljeutvinning som etter alle solemerker vil bli svært omfattende¹⁷.

I sitatet nedenfor poengteres det blant annet at vi har dårlig tid ved å vise til sannsynlig oppstart på russisk side allerede i 2005, uten at dette verken spesifiseres nærmere eller konkretiseres ytterligere. Mange vil sikkert regne med at det også først og fremst snakkes om det enorme Shtokmanfeltet¹⁸, selv om det neppe er dette feltet artikkelforfatteren egentlig sikter til gitt det korte tidsperspektivet for produksjonsstart¹⁹. Videre er det igjen verdt å merke seg det mye brukte argumentet for hurtig norsk inntreden i petroleumseventyret, nemlig den økende skipstransporten, som betegnes som en trussel mot kysten i nord. Per i dag er utfordringene med oljetransport langt større utenfor sydspissen av Norge hvor tankere som kommer fra Østersjøområdet passerer flere ganger om dagen. Det er altså en liten del av totaliteten som kommer fra Nordvest-Russland, noe som blant annet har blitt påpekt av kystdirektør Øyvind Stene (Kystvakten 2005). Videre betegnes samarbeidet med Russland i forbindelse med skipstransport som godt (Kystvakten 2005). Poenget er at det ofte presenteres argumenter om at russisk petroleumsaktivitet og skipstransport sannsynligvis vil ha et større skadepotensial enn norsk utvinning og transport i det samme området vil medføre:

Russland har åpnet sine nordområder, både på land og sjø, for leiting og produksjon av olje og gass. På land har olje og gass har vært produsert siden 1970-tallet, og i 2005 er det sannsynlig produksjonsstart i det første offshorefeltet. Russland har annonsert at de vil lyse ut en rekke offshore lete- og produksjonsblokker i Barentshavet i perioden 2003-2006. Den russiske petroleumsaktiviteten og den tilknyttede økende skipstransporten innen russisk og norsk farvann vil ventelig ha betydelig større skadepotensial for både biologiske ressurser og miljø enn den norske petroleumsvirksomheten i nordlige havområder. Det er derfor god norsk miljøpolitikk å søke den beste måten å påvirke miljøprofilen for

den russiske petroleumsvirksomheten, og det er god miljøpolitikk å sette seg inn i de russiske planene innen denne sektoren.²⁰

Den siste setningen over re-representerer hovedrepresentasjonen, og illustrerer på en god måte hvordan miljøargumentasjonen blir forsøkt tatt til inntekt for hvorfor det er god politikk å engasjere seg på russisk side og sette seg inn i deres planer. Hva som konkret menes her med å påvirke den russiske *miljøprofilen* vites ikke, men det er nok trygt å slå fast at uttalelsen føyer seg inn i argumentasjonsrekken som dreier seg om å hjelpe russerne til å drive miljøvennlig petroleumsutvinning. Når slike syn følges opp i den samme artikkelen av lite flatterende karakteristikker av den russiske siden som både kynisk og egoistisk, blir bildet interessant. Slike og liknende merkelapper gikk igjen i hele den utvalgte analyseperioden da egenskaper ved Russland skulle beskrives, særlig av tilhengerne:

(...) Oljeindustrien mangler miljøteknologi, systemer for å forhindre og bekjempe miljøskader, det mangler et upartisk og uavhengig kontroll- og miljøovervåkingssystem, og det sløses med ressurser. (...) Vi må videre erkjenne at den russiske siden er kynisk, de deltar kun dersom de ser fordeler i det for seg selv. Konklusjon: Norges beste miljøpolitikk i forhold til Russland er å støtte opp om at norsk oljeindustri med tilknyttede leverandører i størst mulig grad deltar i utviklingen av russiske petroleumsressurser. Må sette miljøstandarder: Ut fra samme begrunnelse må Norge arbeide for harmonisering av metodene for miljøovervåking av oljevirksomheten.²¹

Dersom framstillinger av denne typen danner grunnlaget for hvordan offentligheten oppfatter problematikken, er det nærliggende å anse norsk deltakelse som en vinn-vinn situasjon: “Ved å starte petroleumsutvinning i Barentshavet hjelper vi både russerne og miljøet i tillegg til å tjene gode penger”. Denne logikken kjenner vi igjen fra et av de forrige eksemplene, og følgelig fra debatten i sin helhet, gjennom stort sett hele min analyseperiode. Miljøargumentene ser altså ut til å ha fått fotfeste og resonans hos ulike typer aktører som begrunnelse for hvorfor vi så raskt som mulig bør komme igang med offshore petroleumsaktivitet i Barentshavet. Denne argumentasjonen er til stede for stort sett hele analyseperioden, med en nedgang i de utvalgte avisene mellom mars og slutten av august 2004. I det hele tatt var petroleumsdebatten som sådan mindre tilstede i avisene i denne perioden, uten at jeg verken har undersøkt, eller vil spekulere i hvorfor dette var tilfelle. I neste avsnitt er det interessant å merke seg hvordan det å satse *tungt i Barentshavet* innebærer noe ganske annet enn å fortsette mulig gi seg i kast med storstilt petroleumsutvinning for å verne miljøet.

4.1.2 Eksempelets makt og kompetanseoverføring

Essensen er at vi bør konsentrere oss om å styrke det sivile samfunnet i Russland og vise i praksis hva god miljøforvaltning innebærer. Videre uttrykkes det også her bekymringer i forhold til storskala transport av olje og gass, noe som presenteres som en direkte trussel mot våre kystområder. Mens tilhengerne på sin side mener at den økte transporten bør tilsi

mer norsk aktivitet i området som vil sikre bedre oljevern langs kysten, konkluderer motstanderne stikk motsatt. Deres viktigste poenger og resonnementer er godt representert ved sitatet nedenfor, og er på tross av at det forekom senere i perioden, plassert her som en utmerket illustrasjon på noen av motstandernes kjerneargumenter:

(...) Om ikke Norge satser tungt, vil vårt håp om et rent og rikt Barentshav fort kunne bli illusorisk. Storskala utvinning og transport av olje og gass er i ferd med å bli den dominerende faktoren i den politiske utviklingen i Barentsregionen. Avstanden fra USAs østkyst til Murmansk er en firedel av avstanden til Saudi-Arabia. Russland blir betraktet som en langt sikrere leverandør enn araberstatene. USA og Russland har inngått en intensjonsavtale om at Russland skal levere minst 10 prosent av USAs petroleumsimport i løpet av få år. Storstilt russisk petroleumeksport gjennom Barentshavet vil medføre store miljøutfordringer og betydelige endringer i de makt- og sikkerhetspolitiske forholdene i nord. (...) For det første må Norge videreføre og styrke støtten til det sivile samfunn i Russland. Mangelen på engasjement og debatt, i tillegg til manglende åpenhet og tilgang på informasjon, representerer en alvorlig svakhet ved dagens miljø- og sikkerhetssamarbeid. Politikk må forankres i interessegrupper og i befolkningen for å ha troverdighet og gjennomslagkraft. Uten et velinformert og engasjert sivilt samfunn i Russland vil miljø forbli lavt på dagsordenen. Å forandre dette er derfor en hovedutfordring på lang sikt. For det andre må Norge vise i praksis hva vi mener med god miljøforvaltning. Det er en myte at miljøutfordringene i regionen vil bli løst bare norske selskaper får bli med på det russiske oljeeventyret²².

Det er altså ikke bare hos tilhengerne man er opptatt av å *hjelp* russerne. Her er det naturligvis ikke “boring for et bedre miljø” Norge skal bidra med, men snarere å hjelpe dem med å styrke det sivile samfunn.²³ Der som dette lykkes, vil den russiske allmennheten bli både mer opplyst og engasjert, og vil gjøre det den kan for å hjelpe miljøet, skal vi tro slike resonnementer. Det som synes interessant er hvordan også motstanderne trekker på velkjente forestillinger om at vi har så mye kompetanse som “bør deles med russerne”. På dette punktet skiller tilhengerne og motstanderne seg lite fra hverandre; kompetanseoverføringsretorikken lever i beste velgående på begge sider av bordet. Dette og liknende poenger kommer jeg tilbake til i min redegjørelse for ulike story lines i neste kapittel. Summa summarum bør vi ifølge en slik logikk uansett gå foran som et godt eksempel ved å ta forvaltningsansvaret for Barentshavet på alvor, og ikke skyve russerne foran oss i en *bordet fanger* – argumentasjon. Videre består et av våre beste kort i å lede ved eksempel, noe som vil medføre å ta vårt forvaltningsansvar på største alvor, og ikke gjemme oss bak tvilsomme argumenter om at russerne borer uansett, og at det derfor er best at vi er med og *kontrollerer* at alt går for seg på riktig måte.

Mye av den diskursive innsatsen gikk for motstanderne ut på å argumentere mot tilhengers miljøargument. Likevel synes det påfallende hvor lite gjennomslag disse korrigerende argumentene fikk i mediebildet. Det kan naturligvis være ulike grunner til at motrepresentasjoner var mindre til stede enn først antatt, men jeg anser det som utenfor denne studiens siktemål å undersøke dette nærmere. Motrepresentasjonenes innhold

synes alt i alt godt representert ved det foregående og det neste eksemplet.

4.1.3 *Ingen bør drive høyt spill i Barentshavet*

Selv om det her først og fremst vises til den internasjonale konkurranse-situasjonen som begrunnelse for hvorfor tilhengers argumentasjon er naiv, er det viktigste budskapet ikke til å misforstå, nemlig at Barentshavet er for sårbart til å drive storstilt petroleumsvirksomhet i, enten dette gjøres av norske, russiske eller andre aktører:

Der er petroleumsvirksomhet på trappene i russisk sone. Det får noen til å hevde at russerne trenger norsk spisskompetanse på sikkerhet i sin del av Barentshavet. De mener at vi ikke vil videreutvikle kunnskapen om sikkerhet og miljøvennlige løsninger uten å delta. Dette er noe av argumentasjonen som oljenæringen, politikere og kommentatorer bruker for å åpne vår del av Barentshavet. Naturvernforbundet mener dette er naivt. Tror oljeinteressene virkelig at russerne vil velge norsk teknologi og selskaper uten internasjonal konkurranse? Vi trenger ikke at norske selskaper, eller utenlandske for den saks skyld, skal søle olje i Barentshavet for å finne ut om utstyret de har for å få opp oljen virker under disse forholdene.²⁴

Inntrykket jeg sitter igjen med er altså at motstanderne, i tillegg til å ha et smalere spekter av argumenter å spille på, havnet på defensiven i betydningen at de stadig måtte forsøke å gjenerobre miljøargumentet som ble forsøkt tatt fra dem av tilhengerne. Ved å bli tvunget til å imøtegå boring for miljøet- resonnementet virket det som om de hadde vanskeligheter med å sette sin egen dagsorden i debatten. At tilhengerne hadde et bredere argumentasjonsspekter å argumentere ut fra, skal vi se eksempler på nedenfor, noe som også markerer starten på en dreining i utvinnings-tilhengers representasjoner av utfordringene vi står overfor i nordområdene. Motvekter til de følgende representasjonene var det for øvrig tilnærmet umulig å finne i mitt datamateriale, noe som synes overraskende gitt de potensielle konsekvensene av scenariene som tegnes opp her.

4.1.4 *Strategiske ressurser og storpolitikk*

I sitatet nedenfor introduseres altså nok et nytt resonnement som etterhvert vil løfte spørsmålet om petroleumsutvinning opp til storpolitiske høyder. Som vi skal se, er det fortsatt miljøargumentet som står i fokus, men det trekkes fram en aktør som hittil sjelden har vært nevnt, nemlig USA. Det legges altså et ytterligere premiss til som ikke lenger bare dreier seg om miljøhensyn, men som berører interesser av mer vital karakter sett fra et utenriks- og sikkerhetspolitisk perspektiv:

Ingen betviler det store bildet. Det er at enten vi liker det eller ikke vil petroleumsvirksomheten trekke nordover. Russerne er offensive og amerikanerne har kastet sine øyne på våre farvann. Norges viktigste miljøbidrag vil være å gire opp egne ambisjoner for å sette standarder for virksomheten i arktiske farvann.²⁵

Her begynner vi å ane konturene av et resonnement og en representasjon hvor det trekkes på tradisjonelle og kjente størrelser som involverer et mer strategisk perspektiv i streng betydning, hvor Norges posisjon som et lite og sårbart land trekkes fram. Disse anelsene blir i stor grad bekreftet utover i perioden da denne retorikken ble mer direkte og eksplisitt, noe de neste to artiklene representerer. Vår posisjon mellom de tre stormaktene USA, EU og Russland gir hele debatten en ny dimensjon. I tillegg til å bore for å hjelpe miljøet, må vi vite vår besøkestid og hevde våre interesser i et område som vil få enorm geopolitisk betydning. Ikke minst kan vi i ytterste konsekvens bli en liten brikke i et nytt stormaktsspill hvor gamle vennskap og allianser kan bli satt på prøve.

Her er det som vi skal se altså ikke lenger kun snakk om miljøpolitikk eller andre mykere²⁶ politikkområder. Det vises i tillegg til vitale nasjonale interesser som for eksempel sikkerhetspolitikk. Dette vil kunne være med på å endre debattens forutsetninger, som i sin tur kan tenkes å få konsekvenser for konkret norsk politikktutforming og valg av strategier i forhold til Russland og andre stater innenfor saksfelter også utenfor petroleumspolitikken. Med den norske tradisjonen for konsensus i utenrikspolitikken, er det ikke overraskende at aktører vil ha spørsmålet om petroleumsutvinning inn som sikkerhets- og utenrikspolitik. Dersom man får debatten definert under mer vitale nasjonale interesser, vil de fleste andre hensyn og argumenter måtte vike plass, eller i beste fall bli nedprioritert:

Et annet, og strategisk viktig spørsmål er: hvordan vil USA, som gjerne vil ha disse ressursene så raskt som mulig, stille seg når eget behov og forholdet til en gammel alliert settes opp mot hverandre?²⁷.

Det settes i tillegg spørsmålstejn ved Norges forhold til USA som vår viktigste allierte *når* (ikke hvis), det dukker opp interessekonflikter mellom de to land om politikken i nordområdene. Her kan vi spore referanser tilbake til den kalde krigens dager hvor Norges plassering i dette bildet bar preg av en balansegang mellom *avskrekking* ved hjelp av NATO-medlemsskapet og det nære forholdet til USA og beroligelse i form av selvpålagte forsvarspolitiske og militæroperative begrensninger²⁸ overfor Sovjetunionen. De to vidt forskjellige virkemidlene hadde begge det samme mål: Nemlig å avverge og trygge Norge mot krig og væpnet aggresjon fra sovjetisk side. Med det jeg tolker som klare referanser tilbake til den kalde krigens logikk, ble det flere ganger lansert mulige scenarier der USA og Russland i en tid med nye forutsetninger kunne tenkes å ha sammenfallende interesser i nord som gikk på tvers av de norske, og hvor det ble pekt på at USAs lojalitet overfor norske posisjoner vil være sterkt begrenset dersom viktige amerikanske interesser står på spill. Å bli mindre avhengig av energitilførsel fra et stabilt Midtøsten vil ifølge et slikt syn være et kjerneeksempel på et mål USA vil forfølge med stor iver, og som det ble hevdet vi ville komme til å merke godt her til lands. I sitatet nedenfor går man enda lenger i å påpeke den storpolitiske relevansen for den situasjonen vi befinner oss i:

Som verdens tredje største nettoeksportør av olje og gass, og Europas nest største nettoeksportør etter Russland, er det vanskelig

å konkludere med noe annet enn at Norge vil være et strategisk viktig land i enhver konflikt av noen størrelse. I tillegg kommer at vi har store felles forekomster av petroleum i Barentshavet, hvis eierforhold det etter 25 års forhandlinger ennå ikke har lyktes å avklare. Presset mellom USAs og andre vestlige lands stadig økende importbehov og Russlands interesser som konkurrerende eksportnasjon, kan skape uoversiktlige utenrikspolitiske situasjoner og allianser som ikke nødvendigvis følger de mønstre vi er kjent med i dag. Strategisk sett er Norge en liten nasjon, klemmt mellom en atommakt i øst og betydelige forekomster av verdens viktigste strategiske råvare på vår kontinentalsokkel i vest. Det er et faktum vi ikke kan løpe fra at Norge har spesielle sikkerhetspolitiske behov, og er i en særdeles utsatt strategisk posisjon sammenlignet med de fleste av våre allierte. Det burde være tilstrekkelig å se Midtøsten for å skjønne hvilken betydning oljen har, og i stadig større grad vil få, i internasjonal politikk²⁹.

Om det i tidligere eksempler “hastet” å “bore for miljøet”, kan vel ikke poenget med hastverk, og at vi står overfor nærmest eksistensielle valg, gjøres sterkere enn poengene i sitatet over understreker. Dersom denne representasjonen får fullt gjennomslag i den norske offentligheten, er det grunn til å anta at hensynet til miljøet ikke vil bli særlig vektlagt i ordskiftet. Igjen er premisset at dersom et spørsmål oppfattes å ha sikkerhetspolitiske konsekvenser, vil andre hensyn, økonomiske såvel som miljøpolitiske, måtte vike. I den grad denne debatten blir sett på i et sikkerhetspolitisk lys, mister altså andre faktorer sin relevans eller blir i det minste underordnet. Slik det ser ut per i dag virker ikke spørsmålet om nasjonal selvhevdelse, definert som en vital nasjonal interesse, å prege debatten i stor nok grad til å få gjennomslag som en egen diskurs.

Det skal likevel påpekes at elementer av en slik oppfatning i den senere tiden igjen har dukket opp i norske medier, blant annet på bakgrunn av striden om det skjøre regimet i Fiskevernsonen³⁰. “Elektronsaken”³¹ er et aktuelt eksempel. Selv om denne episoden falt utenfor min tidsavgrænsing av det empiriske materialet, kunne jeg ikke unngå å få med meg uttalelser fra enkelte aktører som tolket denne saken som noe de “kalkulerende og kyniske” russerne bevisst regisserte for å teste Norge i forkant av fiskeriforhandlingene og i forlengelsen av de pågående delelinjeforhandlingene for Gråsonen. Norge og Russland, tidligere Sovjetunionen, har forhandlet om grensdragningen mellom de to lands maritime jurisdiksjoner i Barentshavet i over 30 år. Det er grunn til å anta at også disse forhandlingene påvirkes av utsiktene til store petroleumforekomster i dette omstridte området (Kvalvik 2003:139). På hvilken måte de påvirker forhandlingene er vanskelig å si, men det er uansett grunn til å anta at de har innvirkning på partenes posisjoner og vilje til å gjøre innrømmelser (Kvalvik 2003:144). Det skal bli interessant å se i tiden som kommer i hvilken grad USAs økende interesse for energibassenget i nord vil føre til et ytterligere oppfattet press på partene om å finne fram til en minnelig og relativt rask avklaring på dette spørsmålet. Som tilfellet var med *miljøargumentet*, og at *russerne snart er i gang*- retorikken, blir også det storpolitiske aspektet re-representert en rekke ganger av utvinningstilhengerne gjennom perioden, noe det neste tekstudraget er et eksempel på.

4.1.5 Energiappetitt og nye allianser

Ofte ble det lagt vekt på at faktorer utenfor vår direkte kontroll legger føringer på hvordan vi kan og bør handle. Slike faktorer “tvinger oss” til å reagere raskt slik at vi blir i stand til å hevde våre interesser på en klar og utvetydig måte. USAs og EUs “umettelige energiappetitt”, sammen med Russlands presumptivt uklare motiver og interesser, trekkes fram som særlig viktig i denne sammenheng:

Den olje- og gassutvinningen, som vi bare ser begynnelsen på nå, er i en helt annen divisjon enn hva Norge har jobbet med før. Bare det omstridte området mellom Norge og Russland i Barentshavet er like stort som hele norsk sokkel i Nordsjøen. I tillegg må vi være utrolig bevisst på at vi nå kan havne i et helt nytt geopolitisk krysspress. I en situasjon hvor Russland trenger penger, EU trenger lett tilgjengelig og billig olje, mens USA trenger en stabil leverandør med en befolkning som ikke hater USA, så kan Norge fort bli en spurv i tranedans. Med olje på menyen kan gammelt vennskap fort være lite verdt.³²

...for Norge risikerer å falle mellom alle stoler. Russland og USA har funnet hverandre i nord, applaudert av EU. Gass, olje, penger og makt har gjort gamle fiender til varme venner, og Norge har egentlig ingen rolle i dette. Vil regjeringens melding være offensiv nok til å bringe Norge på banen igjen? Et politisk betent poeng er at Gråsonen trolig inneholder store mengder olje og gass. Det er et stadig press på Norge for å få fortgang i forhandlingene som har stått i stampe i 25 år. Det offisielle svaret fra Jan Petersen er at det ikke haster, slik UD har sagt i alle år av frykt for å gi russerne inntrykk av at Norge har dårlig tid. (...) Uansett er bildet at amerikanske og russiske oljeselskaper leder an i utviklingen av Norges nære farvann i nord, mens Norge nøler. (...) I mellomtiden styrer de russiske gigantene Gazprom og Rosneft, i lag med Exxon og Haliburton, på russisk side. De er i full gang med å utvikle gassfeltet Shtokmanskoje og et oljefelt som Prirazlomnoje.³³

Argumentasjonen over re-representerer den sikkerhetspolitiske dimensjonen og gir et bestemt inntrykk av at “toget er i ferd med å forlate stasjonen uten Norge som en av passasjerene”. Vi er foreløpig stilt på sidelinjen i et stormaktsspill hvor gamle fiender er i ferd med å bli gode venner, attpåtil i vår egen bakgård. Det er altså ikke utenkelig med en interessekonflikt hvor USA står på russisk side mot Norge, skal vi tro denne retorikken. Hvilke konkrete implikasjoner et slikt scenario kan tenkes å få, sies det derimot lite konkret om, rent bortsett fra at det er en ubehagelig tanke. Heller ikke dette eller liknende resonnementer ble utfordret i den grad man muligens kunne forvente.

Grunnene til at kritiske røster heller ikke lot seg høre i betydelig grad i forhold til de strategiske perspektivene kan selvsagt være mange. Å tale hovedrepresentasjoner midt imot er som vi vet ifølge diskursanalyse, å betrakte som et “regelbrudd”, og kan derfor ha problemer med å få gjennomslag – det være seg hos avisredaktører eller i debatten som sådan. På den annen side blir problemstillingen interessant i den grad vi betrakter tilhengernes erobring av miljøargumentet som et diskursivt regelbrudd. Såvidt jeg kan bedømme, har denne erobringen ført til en relativt markant

endring i petroleumsdebatten. Hvorvidt dette, i tråd med diskursanalyse, vil føre til sosial forandring i betydningen endrede utfall i nordområdene, er det derimot for tidlig å si noe om, og er noe som også etter mitt syn egner seg for framtidig analyse.

4.1.6 *Det er Norge som dytter*

Selv om bidrag som det nedenfor var færre i antall enn representasjoner for boring, vil jeg likevel hevde at de figurerte et tilstrekkelig antall ganger over hele perioden til å kunne kalles en reell motrepresentasjon som søkte å korrigere det som syntes å være gjengs oppfatning, nemlig at vi burde komme i gang med utstrakt petroleumsaktivitet så fort som mulig. At russerne “alt er i gang” med offshoreaktivitet i Barentshavet, er altså ikke riktig, noe det finnes støtte for blant annet i forskning utført av Arild Moe (2003): Det er for eksempel fortsatt grunn til å være skeptisk til snarlig realisering av Shtokmanfeltet. I mange år framover vil det finnes andre kilder i Russland og Sentral-Asia som er langt billigere enn gass fra Arktis, noe som betyr at oppstart først etter 2020 virker sannsynlig (Moe 2003:9). Feltet Prirazlomnoje øst i Petsjorahavet virker derimot å være noe nærmere en oppstart, selv om usikkerhet knyttet til økonomiske og andre forhold gjør at selv en produksjonsstart i første kvartal 2008 ser ut som et meget optimistisk anslag (Moe 2003:10, Bellona 2005).

Mange bruker Russlands planer om oljeboring som brekkstang for at Norge bør gjøre det samme. Men verken forskere eller diplomater mener dette er opplagt. I høst fremla en rekke forskere scenarierapporten: «The Russian Barents Sea towards 2015». Ifølge denne er oljebonanza bare et av tre scenarier for hva Russland kommer til å gjøre. Den samme usikkerheten kommer frem i regjeringens nordrådemelding: «Det hersker likevel fortsatt usikkerhet om russiske prioriteringer hva angår utvikling av olje- og gassfelt til havs i nord». Men den oljehungrige «motekspertisen» i Nordlys, Ap, Frp og regjeringspartiene later som de vet bedre. De «vet» at Russland planlegger storstilt utbygging til havs, og at Norge derfor må kaste seg med for å ikke tape suverenitet og påvirkning. Hvis denne kunnskapsmangelen blir gjeldende politikk kan Norge ha gjort seg skyldig i å ha puffet Russland inn i en oljebonanza ingen er tjent med. Russland har nemlig også en suverenitet å holde i hevd og økt norsk intensitet vil kunne føre til et farlig kappløp. De eneste vinnerne av en slik utvikling er oljeindustrien og USA. Norsk puffing kan dermed føre til et enormt oljeengasjement i regionen, et engasjement som kan være en fare for de maritime ressursene i havet og klimaet på jorda. Nord-Norges fremtid.³⁴

Hvorvidt motrepresentasjonene, som sitatet over er et eksempel på, lyktes i å korrigere disse oppfatningene, er derimot mer tvilsomt. For perioden sett under ett ser det tvert imot ut til at det altså er tilhengerne med sitt miljøargument som har lyktes i å endre debattens fokus i betydelig grad. I sitatet over kan vi for øvrig legge merke til at logikken er snudd på hodet ved at det hevdes at det faktisk er slik at det er “Norge som presser Russland” og ikke omvendt, slik tilhengerne synes å legge til grunn. Denne måten å argumentere på kjenner vi igjen fra utvinningstilhengernes

miljøargument, ved at motpartens poeng blir satt på hodet og tatt til inntekt for ens eget syn. Likevel fikk altså ikke argumentet om norsk petroleumspress overfor russerne tilstrekkelig fotfeste eller klangbunn til å kunne sies å ha endret debatten i avgjørende grad. Bildet som tegnes opp blir imidlertid et ganske annet med denne logikken enn tilhengers beskrivelser av Norge som en “brikke i et stormaktsspill” eller som en “spurv i tranedans”: “Kanskje er det likevel ikke slik at russerne alt er i full gang og at vi er nødt til å kaste oss på karusellen før det er for sent?” Et annet poeng som er kommet lite fram i debatten er det faktum at det blant oljeselskapene lokalisert i Norge er drevet systematisk letevirkosomhet i barentsområdet i mange år. Resultatene så langt er magre. Fagfolk er per i dag fortsatt i sterk tvil om det befinner seg utvinnbare olje- og gassressurser i de aktuelle områdene på norsk side. Teorien går ut på at olje- og gassressursene en gang vare tilstede, men at disse har lekket ut i løpet av de seneste millioner årene. Likevel framstiller tilhengerne av utvinning situasjonen som om det bare gjenstår politiske avgjørelser før olje- og gass kan produseres fra nordområdene på norsk side av Barentshavet (Tønseth 2006).

4.1.7 *Mye kraft i bærekraft*

Gjennom hele analyseperioden har begrepet *bærekraftig utvikling*, implisitt eller eksplisitt ligget til grunn for mye av den argumentasjonen vi har sett eksempler på i dette kapitlet. Det er interessant å se i hvor mange ulike sammenhenger dette begrepet har blitt brukt av forskjellige aktører på begge sider i debatten. En eksplisitt henvisning til begrepet finner vi mot slutten av det neste sitatet hvor daværende statsminister Kjell Magne Bondevik blant annet hevdet at:

I stortingsmeldingen vektlegger vi tiltak som kan skape arbeidsplasser og vekst på begge sider av grensen. Vi har erfaring og avansert og miljøvennlig oljeteknologi som vil kunne være verdifull når russerne nå skal utnytte de store energiresursene i sin del av Barentshavet. Vi har både verdifull kunnskap og ledig kapasitet for utvikling av ressursene og for transport ut av Barentsområdet. Som naboland er det viktig at Norge jobber sammen med Russland om å rydde opp i miljøproblemene i Nordvest-Russland. (...) Vi må skape forståelse for at miljøproblemene er globale og at de derfor bare kan løses gjennom internasjonalt samarbeid. Særlig gjelder dette de mange atominstallasjoner på Kolahalvøya. I nordområdemeldingen varsler Regjeringen derfor en styrket innsats i atomsikkerhetssamarbeidet med Russland. (...) Man skal ikke underslå utfordringene økt økonomisk virksomhet byr på, ikke minst for det sårbare miljøet i havområdene i nord. Men det innebærer også store muligheter. Stortingsmeldingen er Regjeringens visjon for en helhetlig og bærekraftig politikk i nord³⁵.

I tillegg til at politikken Norge streber etter er betegnet som både *helhetlig* og *bærekraftig*, er det interessant å merke seg hvordan det i sitatet over også foregår en sakskobling mellom miljøproblemene i Nordvest-Russland, atominstallasjoner og petroleumsutvinning. Her smaker det av et ønske om å drive kompetanseoverføring og det som har blitt kalt *bærekraft til verden*-diskursen (Hønneland 2003, 2005), noe jeg også kommer tilbake til i neste kapittel. I det hele tatt er det interessant å

merke seg hvordan Norges statsminister re-representerer mange av tilhengers viktigste argumenter i det ovenstående sitatet.

At så mange ulike aktører med forskjellige meninger og argumenter alle tar i bruk begrepet *bærekraftig utvikling* for å legitimere sine argumenter er i seg selv interessant. Det kan virke som om begrepet fylles med og tømmes for innhold etter behov. Dette poenget finner jeg støtte for blant annet hos Hajer (1995:14) som hevder at bærekraftig utvikling bør analyseres som en *story line* som har dannet grunnlaget for den første *globale* diskurskoalisjonen i internasjonal miljøpolitikk. Paradokset ligger i at koalisjonen og den globale konsensus om en bærekraftig utvikling kun kan holdes sammen ved at både en vag og en bred forståelse av begrepet legges til grunn³⁶.

Begrepet åpner på den ene siden opp for at flest mulig aktører og grupper kan definere seg innenfor rammen av bærekraftig utvikling, samtidig som en etterlevelse av begrepets grunnidé sannsynligvis vil forutsette radikal sosial forandring. Som en konsekvens av dette finner vi derfor mange ulike og konkurrerende oppfatninger om hva som bør og kan gjøres innenfor rammen av bærekraftig utvikling. Som vi ser, foregår det også her en diskursiv kamp (Hajer 1995:14, Lindseth 2002:28). Det er ifølge Hajer (1995) ikke lenger tvil om at jorda er i en økologisk krise. Derimot hersker det stor uenighet om definisjonen, og hva slags forståelsesramme denne krisen skal settes inn i. På denne måten kan den økologiske krisen betegnes som sosialt konstruert.

Også uttrykket en *helhetlig nordområdepolitikk* dukket stadig opp i ulike sammenhenger i debatten gjennom stort sett hele perioden. Et ønske om en slik politikk ble uttrykt av såvel tilhengere som motstandere. Hva en slik helhetlig politikk konkret skulle innebære, varierte fra forslag om å oppnevne en egen nordområdeminister til å se de totale effektene av miljøpåvirkning på Barentshavets økosystem i sammenheng. Poenget er at begrepet, i likhet med *bærekraftig utvikling*, ble gitt svært forskjellig mening, og kunne tas i bruk av både motstandere og tilhengere. Begrepene fungerer både som metaforer og som et mulig symptom på intertekstualitet i diskursene, noe jeg kommer tilbake til i neste kapittel.

4.2 Oppsummering

Dette kapittelet har vist et komprimert bilde av avisdebattens mest sentrale representasjoner, som i sin tur skal danne grunnlaget for konstruksjonen og analysen av diskurser i neste kapittel. Som vi har sett, er det en rekke forskjellige momenter som har dukket opp når argumenter om Russland og miljø kombineres. Det som peker seg ut som mest iøynefallende, er tilhengers bruk av miljøargumenter som en begrunnelse for hvorfor Norge raskest mulig bør engasjere seg i petroleumsutvinning sammen med Russland. Motstanderne har på sin side også pekt på miljøets dårlige vilkår i Russland, men har på bakgrunn av liknende premisser ikke overraskende trukket motsatte konklusjoner. I tillegg har vi sett at storpolitiske og strategiske momenter har blitt trukket inn for ytterligere å understreke viktigheten av en aktiv norsk nordområdepolitikk. Endelig så vi at ideen om en bærekraftig utvikling er virksom enten man er for eller

imot utvinning i Barentshavet, men at det kan synes som om innholdet i begrepet og konsekvensene av å la det styre den praktiske politikken ble oppfattet svært forskjellig.

Noter

¹² Alle sitatene er gjengitt slik de framsto i originalkildene, noe som vil si at jeg har latt ortografiske eller andre uregelmessigheter bli stående.

¹³ Fylkesordfører i Finnmark, Helga Pedersen til Nordlys 2003-12-02.

¹⁴ Helga Pedersen, fylkesordfører Finnmark, Paul Dahlø, fylkesrådsleder Troms, Geir Knutson, fylkesrådsleder Nordland, Bjørn Johansen, LO-sekretær Finnmark, Jan Elvheim, LO-sekretær Troms, Øyvind Silåmo, LO-sekretær Nordland, Erling Fløtten, regiondir. NHO Finnmark, Arne Eidsmo, regiondir. NHO Troms og Kurt Jessen Johansson, regiondir. NHO Nordland i Nordlys 2003-12-05.

¹⁵ Dette poenget mener jeg også har støtte blant annet i Hønnelands (2005) bok Barentsbrytninger hvor liknende poenger trekkes fram.

¹⁶ Stortingsrepresentant Øyvind Korsberg, Fremskrittspartiet, i Nordlys 2003-12-06.

¹⁷ Journalist Bjørgulv Braanen i Klassekampen 2003-12-09.

¹⁸ Sjtokmanovskoje eller Shtokman, som det også kalles, vil bli det største offshore gassprosjektet i verden når det settes i produksjon.

¹⁹ Stipulert produksjonsstart for Shtokmanfeltet varierer en god del, men et ofte forekommende årstall er 2010 (petromagasinet.no, mosnews.com). Flere eksperter og oljeanalytikere mener at selv dette årstallet er for optimistisk, og at produksjon tidligst vil komme igang rundt 2015 (rusenergy.com).

²⁰ Direktør i Akvaplan Niva, Salve Dahle i Nordlys 2003-12-11.

²¹ Ibid.

²² Generalsekretær i WWF, Rasmus Hansson og leder av WWFs Arktiskontor i Oslo, Samantha Smith i Nordlys 2004-11-09.

²³ For en grundigere gjennomgang av sivil samfunnsdiskurser og miljøvern i Nordvest-Russland, se den sosialantropologiske studien “Doing good” in Murmansk?: civil society, ideology and everyday practices in a Russian environmentalist NGO (Skedsmo 2005).

²⁴ Odd Aasheim, leder, Naturvernforbundet i Troms og Tore Killingland, generalsekretær, Norges Naturvernforbund i Nordlys 2003-12-17

²⁵ Sjefredaktør i Nordlys, Hans Kristian Amundsen, i Nordlys 2004-08-25.

²⁶ Begrepet er min oversettelse av det engelske uttrykket *low politics*, som dreier seg om mykere politikkområder som økonomisk politikk, miljøpolitikk, landbrukspolitikk, sosialpolitikk etc.

²⁷ Journalist Kjell Dragnes i Aftenposten 2004-09-14.

²⁸ Det ble for eksempel ikke gitt tillatelse til alliert overflyvning av norsk territorium øst for 24. lengdegrad (Skogan 2001:28-33)

²⁹ Øystein Steiro, sikkerhetspolitisk rådgiver ved Europaprogrammet i Aftenposten 2004-10-11

³⁰ For en nærmere redegjørelse for problematikken rundt det norske regimet på Svalbard og i Fiskevernsonen, se hovedoppgaven *Russisk Svalbardpolitikk-eksterne og interne drivkrefter* (Jørgensen 2003).

³¹ Høsten 2005 ble den russiske tråleren Elektron forsøkt arrestert av den norske Kystvakten i Fiskevernsonen etter mistanke om grovt overfiske og forfulgt helt fram til russisk territorialfarvann hvor den ble møtt av en krysser fra den russiske Grensevaktjenesten. Saken var pikant fordi Elektron nektet å la seg arrestere i tillegg til at det befant seg to norske fiskeriinspektører ombord.

³² Journalist i Nordlys, Geir Seljeseth i Nordlys 2005-02-04.

³³ Sjefredaktør i Nordlys, Hans Kristian Amundsen i Nordlys 2005-02-19.

³⁴ Journalist Terje Morken i Nordlys 2005-05-03.

³⁵ Daværende statsminister, Kjell Magne Bondevik, referert av journalist Geir Seljeseth i Nordlys 2005-06-01.

³⁶ For en kritikk av dette resonnementet, se blant annet Meadowcroft (2000:372-373).

5 To diskurser utledet

Med diskurs mener jeg et sett av ideer, begreper og konsepter som det gir mening å plassere sammen og definere mulighetsbetingelsene for. Begrepet benyttes først og fremst for å synliggjøre at samfunnet vi trer inn i er sosialt konstruert; det finnes ikke en fastlagt mening eller en gitt virkelighetsforståelse. Vi er hele tiden opptatt med å definere og tolke våre omgivelser. Når vi snakker om vår omverden, spiller vi en aktiv rolle i å skape og forandre den. Dette betyr at vi som mennesker har en rekke ulike virkelighetsoppfatninger, og at disse oppfatningene varierer etter hvilken sammenheng eller kontekst vi trer inn i (Lindseth 2002:8).

I dette kapittelet følger en redegjørelse for de to diskursene jeg har valgt å utlede. Formålet her er altså ikke å presentere ny empiri, men snarere konstruere, dokumentere og analysere diskurser på bakgrunn av empirien fra forrige kapittel, basert på de diskursive redskapene som ble gjort rede for i kapittel tre. Jeg har likevel valgt å gjøre ett unntak i forhold til presentasjon av ny empiri ved å dokumentere intertekstualitet for diskursene ved hjelp av to nye sitater fordi disse sitatene på en poengtert måte viser hvordan aktører innefor de to diskursene benyttet direkte intertekstualitet til å underbygge sine argumenter. Dokumentasjon på interdiskursivitet og typer aktører jeg presenterer i dette kapittelet mener jeg allerede er tilfredsstillende presentert i forrige kapittel. For story lines er tilfellet noe mer spesielt og ikke like enkelt å dokumentere ved sitater fordi de, på lik linje med diskursene, er mine konstruerte størrelser og slik sett kan betraktes mer som det Dryzek (1997) kaller en diskurs' "grunnleggende antakelser".

Det er altså viktig å se de to valgte diskursene og etableringen av story lines som akademiske størrelser jeg har konstruert og ikke som noe som ligger der ute, klart til å bli identifisert. Ved å dele debattens mange sider inn i to ulike, men samtidig overlappende posisjoner, mener jeg å kunne avgrense to hoveddiskurser og dermed gjøre det enklere å få øye på det sentrale. Diskursenes avgrensning i tid er altså gjort på bakgrunn av tidspunktet for gjenåpningen av Barentshavet i desember 2003 og fram til sluttpunktet for analysen i begynnelsen av oktober 2005. Avgrensning i rom byr også i denne analysen på større utfordringer fordi det naturligvis ikke eksisterer vanntette skott mellom ulike diskurser innenfor den norske petroleumsdebatten om utvinning i Barentshavet.

5.1 En diskursorden med to diskurser

I kapittel 3.3.2 introduserte jeg begrepet *diskursorden*. Vi har til nå sett eksempler på ulike representasjoner, som noe forenklet forklart, på hver sine måter argumenterer enten for eller mot petroleumsutvinning i Barentshavet. Alle representasjonene jeg har valgt ut impliserer på en eller annen måte Russland, som regel også i tilknytning til miljøargumenter i en eller annen form. Jeg kunne muligens ha valgt å dele inn i flere enn to diskurser med bakgrunn og støtte i det empiriske materialet, men har likevel valgt å konstruere en diskursorden bestående av to overordnede diskurser innenfor tematikken som omhandler den norske petroleumsdebattens Russlands- og miljøkomponent. Den viktigste vurderingen

som er lagt til grunn for å konstruere kun to diskurser, er at posisjonene og representasjonene bør ha et visst omfang og permanens over tid for i det hele tatt å kunne betraktes som diskurser. Hvor grensen går, blir et spørsmål om skjønn basert på den kulturelle kompetansen man har opparbeidet seg gjennom datainnsamlingen og analysen av debatten. Ved i tillegg å identifisere og presentere viktige *story lines* innenfor de to diskursene, mener jeg å kunne strukturere debatten ytterligere og la dette begrepet ta opp i seg noen elementer som tapes ved å ikke introdusere mer enn de to diskursene som er valgt.

5.2 En diskurs om boring for å hjelpe Russland og miljøet

Det mest spesielle med denne diskursen er at den på mange måter framstår som en miljødiskurs, men med motsatt fortegn. Logikken er altså først og fremst at vi ikke burde avstå fra petroleumsutvinning i Barentshavet for å skåne miljøet, men tvert imot komme raskt i gang for å hjelpe russerne med å bedrive miljøvennlig aktivitet. Et viktig premiss er derfor at russerne raskt kommer i gang med utvinning på sin side, uavhengig av norsk deltakelse. Et annet meget viktig premiss er at Russland ikke har evne eller vilje til å drive offshore petroleumsaktivitet etter akseptable miljøstandarder. I tillegg virker denne diskursen å ha fått så stor gjennomslagskraft fordi den, i tillegg til miljøargumentet, spiller på flere ulike typer resonnementer og argumentasjonslinjer. Ved siden av å hjelpe russerne med å drive miljøvennlig utvinning, trekkes geo- og storpolitiske elementer inn som underbyggende argumenter for hvorfor vi må handle raskt. Disse poengene ble som regel ikke presentert løsrevet fra miljøargumentasjonen, men mer som en forlengelse av denne for å understreke hvor viktig det er at Norge øker sitt fokus på nordområdene.

5.2.1 Diskursens sentrale intertekstualitet og interdiskursivitet

Hvilke tidligere betydningsdannelser er det så denne diskursen først og fremst trekker på? For å starte med intertekstualiteten, er det helt klart de tidligere nevnte dokumentene *Mot Nord!* (NOU 2003) og *Muligheter og utfordringer i nord* (St.meld.nr.30 2005) som peker seg ut som monumenter. Disse ble henvist til direkte en rekke ganger, og ofte for å understreke hvor høyt prioritert nordområdene både er og burde være. Det interessante er, som jeg har nevnt tidligere, at diskursen og dokumentene reflekterer hverandre på flere områder, om enn i forskjellige ordelag. Når det gjelder retningen på denne påvirkningen, går jeg ut fra at det er snakk om en vekselvirkning hvor de ulike tekstene gjensidig påvirker hverandre og re-representerer hverandre for å opprettholde eksisterende diskurser. Videre ble det ofte referert til *Utredning av helårig petroleumsvirksomhet* (ULB) når miljøargumenter mot boring skulle tilbakevises eller korrigeres. Dette dokumentet tjente som "bevis" på at man trygt kunne gå igang med helårig petroleumsvirksomhet også i Barentshavet. Sitatet nedenfor har jeg valgt ut som dokumentasjon på intertekstualitet i diskursen, fordi flere av monumentene er nevnt i det samme utdraget. Tekstutdragets relativt nøkterne form vil jeg påstå er noe mindre representativ:

Regjeringen arbeider i disse dager med en helhetlig forvaltningsplan for Barentshavet, der hensynet til miljø, fiskerier, petroleums-

virksomhet og sjøtransport vurderes samlet, og stortingsmeldingen om “Muligheter og utfordringer i nord” (Nordområdemeldingen) er nå til behandling i Stortinget. Regjeringen har også nylig lagt frem en offensiv forskningsmelding “Vilje til forskning”, med en målrettet innsats i polarområdene, og hvor alle de fire tematiske satsingsområdene energi og miljø, hav, mat og helse er sentrale i relasjon til utfordringene i Barentshavet.³⁷

I tillegg til de nevnte monumenter fantes det naturlig nok utstrakt og ofte kreativ intertekstualitet mellom artikler innenfor de forskjellige avisene. Ikke sjelden kunne jeg følge lengre debatttrekker hvor aktører henviste til og svarte hverandre i kronikker eller leserinnlegg. Slike diskusjoner var nyttige for å se nærmere på hvilke oppfatninger aktørene var enige om eller tok for gitt, og hvilke momenter som var gjenstand for strid eller debatt. Det er det “selvfølgelige”, som det ikke settes spørsmålsteget ved, som først og fremst er interessant å studere og kommentere sett fra et diskursanalytisk perspektiv.

Når det gjelder diskursens forhold til interdiskursivitet, er det altså mest påfallende og interessant hvordan den trekker på miljødiskursen og blander denne inn i diskursen *for* boring på en kreativ måte. Dette medfører en ny diskursiv blanding, som ifølge diskursanalysen er tegn på en drivkraft i diskursen, og dermed også mulig sosial forandring. Diskursen *for* boring trekker i tillegg på en industridiskurs ved å fokusere på viktigheten av fortsatt aktivitet i norsk petroleumsindustri for å opprettholde og utvikle kompetansen på området. Videre trekkes det på distriktdiskurser når det antydes at et petroleumseventyr i Barentshavet kan medføre en revitalisering av vår nordligste landsdel med mer sysselsetting og tilflytting. Som vi har sett av representasjonene, trekkes det også på diskurser som dreier seg om strategi og storpolitikk. Disse er med på å underbygge viktigheten av at Norge forholder seg aktivt til utfordringene i nordområdene og ser på dette området i et større perspektiv enn de rent energi- og miljøpolitiske. *Bærekraft til verden-* diskursen (Hønneland 2005:135-136) mener jeg gjennomsyrrer de fleste av denne diskursens bestanddeler, noe vi først og fremst legger merke til direkte ved at det i mange ulike sammenhenger vises til at vi med vårt engasjement skal være nettopp *bærekraftige*. *Bærekraft til verden-* diskursen fant også Hønneland (2003) i forbindelse med norsk miljøatsing i Nordvest-Russland på 1990-tallet. Da som nå skulle prinsippet om bærekraftig utvikling ligge til grunn for miljøsam arbeidet med Russland, og det skulle arbeides for at det ikke settes lavere miljøstandarder i Russland enn det vi krever i Norge (Hønneland 2005:135). Slik sett er det også etablert en interdiskursiv kobling mellom min *boring for å hjelpe Russland og miljøet-* diskurs og en tidligere identifisert miljødiskurs som blant annet dreide seg om atomopprydning på Kola. I begge diskursene er det et sentralt poeng og premiss at vi skal hjelpe russerne til å sette akseptable miljøstandarder. At både tilhengerne og motstanderne av boring i Barentshavet faktisk er relativt enige om at det ikke står så bra til i Russland, spesielt på miljøfronten, kommer jeg tilbake til under behandlingen av interdiskursiviteten for motstanderdiskursen nedenfor.

I alle tilfellene bortsett fra det første, mener jeg at diskurser har vært blandet på mer konvensjonelt vis for å opprettholde dominerende diskurser om Russland og norsk miljøansvarlighet og dermed også den gjeldende sosiale praksis. Diskursen har altså søkt å opprettholde den sosiale praksis på nær sagt alle områder med det viktige unntaket som dreier seg om hvordan man tradisjonelt har forbundet hensynet til miljøet med det å avstå fra å bore.

5.2.2 *Diskursens sentrale story lines*

Det er ikke slik at man alltid trekker på fullstendige diskursive systemer når noe skal forstås eller gis mening. Story lines representerer forenklete forestillinger om virkeligheten vi trekker på for å forstå et tema eller saksområde kognitivt. Her følger noen eksempler på viktige story lines jeg har konstruert for den identifiserte diskursen:

- “Norge er en foregangsnaasjon på alle måter; også innenfor bærekraftig og miljøvennlig petroleumsutvinning. Dette må russerne og miljøet få gleden av.”
- “Russerne mangler evne og/eller vilje til å ta et skikkelig miljøansvar i Barentshavet. Det må vi hjelpe dem med å få til.”
- “Norge har verdens reneste petroleumsutvinning i tillegg til *cutting edge* offshoreteknologi.”
- “Det er litt synd på russerne. De trenger kapital for å bygge samfunnet sitt. Det kan og bør vi hjelpe dem med å anskaffe.”
- “Russerne er ikke helt til å stole på. Bjørnen er fortsatt stor selv om den er såret.”

For at det i det hele tatt skal gi mening å “bore for miljøet”, er det en forutsetning at det eksisterer noen forestillinger om både Norge og Russland som er enkle å forstå og inneholder mye informasjon: Russland tildeles en rolle som trengende og generelt skakkjørt, mens vi mer enn gjerne tar på oss rollen som de gode hjelperne, utstyrt med bærekraft generelt og miljøvennlig teknologi mer spesielt. Som den siste story line er et eksempel på, ligger det likevel en viss skepsis i bunnen, noe vi har sett kommer til uttrykk på forskjellige måter innenfor denne diskursen, men med en generell slagside mot strategiargumenter foruten gjentatte referanser til den kalde krigen.

5.2.3 *Diskursens framtreddende aktører*

Når det gjelder hvilke aktører som har vært bærere av de ulike representasjonene, er det nesten enklere å nevne hvilke som ikke har figurert enn å presentere de som har vært framme i debatten. Et vell av engasjerte enkeltpersoner i tillegg til talsmenn og -kvinner som snakker på vegne av ulike bedrifter, partier eller organisasjoner har vært inne i debatten. Likevel vil jeg trekke fram noen typer aktører som har vært mer framtreddende og sentrale enn andre: I tillegg til journalister og et par meget aktive redaktører, er det særlig politikere, både lokale og nasjonale, som har snakket varmt om snarlig utvinning i Barentshavet. Rikssynsere av ulikt

kaliber har med ujevne mellomrom også markert seg i denne debatten som har vokst seg så stor og viktig utover i perioden. Også ulike næringsinteresser, særlig med forankring i vår nordlige landsdel, har fått sine meninger på trykk gjentatte ganger. Kanskje mer interessant i den forbindelse er at oljeselskapene har holdt en lav profil i debatten om et mulig samarbeid med russerne. Deres syn virker så å si å ha blitt målbåret av aktører som på en mer indirekte måte er tilknyttet oljeindustrien,³⁸ uten at jeg påstår at de på noen måte er engasjert av denne.

5.3 En diskurs mot boring for å hjelpe miljøet

Denne diskursen betrakter jeg ikke som en *ny* diskurs, men snarere som en variant under den større miljødiskursen som eksisterer innenfor petroleumsdebatten og som motstand mot industriinteresser generelt. Hovedbudskapet er at Norge ikke bør drive petroleumsutvinning i Barentshavet fordi miljøet er for sårbart og usikkerheten knyttet til mulige konsekvenser for stor. Dette gjelder uavhengig av om Russland starter opp på sin side eller ikke. Det som imidlertid gjør den forskjellig fra en mer generell miljødiskurs er at russlandsargumentene er sentrale i tilbakevisningen av påstandene om at et norsk petroleumsengasjement i Barentshavet utelukkende er et gode. Miljøargumentene står naturligvis i en særstilling, men man mener at Norge i stedet for å bore sammen med russerne, bør avstå fra dette for å “lede ved eksempel” ved å vise hva god miljøforvaltning i parkis innebærer. I fortsettelsen av et slikt resonnement, peker diskursen på at det i øyeblikket er Norge som presser på for petroleumsutvinning i Barentshavet, og ikke russerne slik *boring for miljøet*-diskursen virker å ta for gitt.

5.3.1 Diskursens sentrale intertekstualitet og interdiskursivitet

For å starte med intertekstualiteten var det interessant nok den ennå ikke offentliggjorte *Helhetlig forvaltningsplan for Barentshavet* som oftest ble trukket fram når tilhengers iver etter å komme raskt i gang ble forsøkt stagget. Argumentet gikk som regel i retning av at uansett hva man mente eller ikke mente, var det avgjørende at alle parter i det minste avventet resultatene fra forvaltningsplanen før det ble tatt konkrete skritt i en bestemt retning. Sitatet nedenfor representerer den type intertekstualitet som var typisk for motstanderne av norsk petroleumsvirksomhet:

Neste år skal en samlet forvaltningsplan for Barentshavet legges frem, hvor man vil se hele økosystemet under ett, og vurdere konkurrerende bruk av havet, som fiskeri, petroleum, transport, og forurensning. Et fornuftsminimum er å vente på disse anbefalingene av respekt for neste generasjoner. Men femtiåringene har hast, pensjonsalderen nærmer seg. De vil bore etter olje og gass uavhengig av ekspertise og forskning på området, uansett om det kan være fare for naturressursene landsdelen i evigheter har levd av. De kan aldri garantere at oljebonanzaen ikke vil ødelegge kysten.³⁹

Videre ble det også for denne diskursen vist til de to nevnte offentlige dokumenter, selv om slike direkte henvisninger var færre enn for tilhengerne, i tillegg til at det naturligvis nesten utelukkende ble fokusert på de delene der miljøhensyn stod i fokus. Også rapporter og konsekvens-

vurderinger fra aktører som Bellona, Natur og Ungdom, uavhengige forskningsinstitusjoner, universiteter etc. figurerte som referansepunkter og dokumentasjon som underbygger argumenter om i det minste å avvente beslutninger om å bore i Barentshavet grunnet store kunnskapshull og potensielle dramatiske konsekvenser. Endelig forekom det også her mye direkte intertekstualitet i form av kommentarer til og svar på avisinnlegg skrevet av andre, enten de tilhørte *boring for miljøet*- diskursen eller *mot boring for miljøet*- diskursen. Dette fant jeg nyttig i min gjennomlesning fordi det også her kom fram hvilke oppfatninger og syn på virkeligheten man tok for gitt, og hva det var uenighet og kamp om. Når det gjelder intertekstualiteten for diskursen sett under ett, er hovedinntrykket at det diskursive arbeidet først og fremst bestod i forsøk på å ta tilbake miljøargumentet og sette *miljøet* tilbake øverst på dagsorden.

Interdiskursiviteten kom til uttrykk i form av gjentatte henvisninger til mer generelle betraktninger om miljøets rolle og verdi i seg selv, noe jeg tar som et tegn på interdiskursivitet i forhold til en større og mer generell miljødiskurs. Det foregikk selvsagt også mye interdiskursivitet med *boring for miljøet*- diskursen, men til forskjell fra denne var *mot boring for miljøet*- diskursen på defensiven, i betydningen at mesteparten av det diskursive arbeidet altså gikk med til å forsøke å ta tilbake eierskapet til miljøargumentet som tilhengerne hadde. Diskursen *mot boring for miljøet* hadde mindre grad av interdiskursivitet enn tilfellet var for tilhengers diskurs, noe jeg blant annet mener har sammenheng med at motstanderne argumenterte ut fra et smalere spekter av argumentasjonstyper og –rekker. Likevel finner vi også for motstanderne elementer av *bærekraft til verden*- diskursen (Hønneland 2005) i mye av argumentasjonen. Her er det imidlertid en annen forståelse av begrepet som virker å ha blitt lagt til grunn enn tilfellet var for tilhengerne: Det er ikke mennesker og vekst som står i sentrum, men først og fremst en forståelse av en bærekraftig utvikling for miljøet og naturen. Det er altså ikke gitt at økonomisk vekst og menneskelig utvikling lar seg kombinere med å ta vare på et unikt og sårbart miljø. Definisjonen av hva som kunne betraktes som bærekraftig ble slik sett en slags kamp i kampen, ved at de to diskursene kjempet om å definere bærekraftig utvikling både som begrep og som grunnlaget for praktisk-politiske veivalg.

I forlengelsen av bærekraftig utvikling skal det også nevnes at begge diskursene syntes å være enige om at det ikke står så bra til i Russland, verken med miljøet, miljøvern eller folk generelt. Dette ga seg utslag i stadige henvisninger til det Hønneland (2003, 2005) har kalt *Den store elendighetsdiskursen* og en avlegger av denne kalt *Miljøkatastrofediskursen* (Hønneland 2003, 2005:108,136). Forenklet, og i korte trekk, går dette ut på det jeg var inne på i kapittel en, nemlig et medieskapt inntrykk av at befolkningen i (Nordvest-) Russland er fattige og syke, og lever i et område med svarte trestumper, dødsskyer og atomavfall. Liknende forestillinger så jeg igjen i begge diskursene, og slik sett var dette “sannheter” det ikke var særlig uenighet om. Det virket som om begge diskursene målbar at Norge både kan og bør ta på seg rollen som de gode hjelperne (Hønneland 2005:11), selv om tilnærmingene til og oppfatningene om hva denne rollen skulle bestå i var høyst forskjellig innenfor de to diskursene.

5.3.2 *Diskursens sentrale story lines*

Også for miljødiskursen er det mulig å utlede eksempler på story lines som virker å ha ligget til grunn for de mest sentrale argumentene:

- “Barentshavet er altfor sårbart til å bli besudlet av skitten industri uavhengig av hvem som holder på.”
- “Det finnes viktigere ting å ta hensyn til her i verden enn å tjene mest mulig penger.”
- “Norge bør vise seg som et foregangsland og et godt eksempel for resten av verden i å drive forsvarlig forvaltning av unike naturområder.”
- “Aktiviteten som ønskes i Barentshavet er ikke bærekraftig.”
- “Russerne mangler en sterk opinion og et velutviklet sivilt samfunn. Dette må vi hjelpe dem med å få orden på.”

Det mest markerte skillet fra den andre diskursen når det gjelder typer story lines, er fokuset på miljøet og naturen som sidestilt, eller endatil overordnet, eventuelle menneskelige behov for vekst og utvikling. Ovenstående story lines avviker derimot mindre når det gjelder vektleggingen av *bærekraft* som styrende begrep⁴⁰ og oppfatningene om Russland som et land som trenger norsk hjelp for å skape orden i eget hus. Dette synes å korrespondere med det Hajer (1995) kaller et dilemma for miljøbevegelser generelt: Nemlig hvorvidt det skal argumenteres ut fra gjeldende konvensjoner og dominerende samfunnsdiskurser, eller om man skal uttrykke seg fra et mer ideologisk utgangspunkt. Dersom man velger det siste, står man, ifølge Hajer (1995), i fare for å bli stemplet som radikal, bli marginalisert og miste en direkte påvirkningskraft på praktisk politikkutforming. Det er en tendens til at utfordringer av dominante diskurser eller story lines foregår innenfor det som oppfattes som kjente kategorier, noe jeg mener vi ser eksempler på innenfor denne diskursen ved at det stadig trekkes på nettopp *bærekraftig utvikling* og at det svares med samme type argumenter som tilhengerne benytter seg av mer enn ideologiske eller verdiladede argumenter.

5.3.3 *Diskursens framtrede aktører*

Innenfor denne diskursen har aktørspennet vært noe mindre. Miljøvernorganisasjonene har stått for broparten av representasjonene som har dannet grunnlaget for denne diskursen. I tillegg har jeg observert enkelte journalister som har gått igjen i sine respektive aviser med korrigerende argumenter og motsvar til den store petroleumsbegeistringen. Selv om fraværet av engasjerte politikere som argumenterte mot norsk petroleumsutvinning i Barentshavet var påfallende, fantes det likevel enkelte som fra tid til annen lot sin stemme bli hørt og var motvekt, særlig til de politikerne som snakket varmt om rask oppstart i nord. Hvorvidt aktørspennet var mindre i denne diskursen fordi man stort sett kun har brukt miljøargumenter, eller om de rett og slett har hatt problemer med å slippe til i debatten er imidlertid vanskelig å ha en velbegrunnet formening om. Dette er noe jeg har ansett å ligge utenfor denne rapportens rammer å undersøke.

5.4 To diskurser oppsummert

Jeg har altså identifisert to diskurser som kjemper om hegemoniet innenfor en diskursorden hvor Russland og miljøet i kombinasjon utgjør omdreiningspunkter for og kjernen i diskursene. Denne diskursordenen er en del av det større diskursive feltet vi kan kalle en mer generell norsk petroleumsdebatt. De ulike kriteriene diskursene er vurdert i forhold til har plassert dem i sammenheng med hverandre og i sammenheng med tilstøtende diskurser i tillegg til å vise at ingen av dem opptrer i noe vakuum, men tvert imot er elementer i, og en del av en større samfunnsdebatt. Vi har sett framveksten av én ny diskurs og en avart av en kjent og større miljødiskurs som først har forsøkt å hindre den nye diskursen i å vokse fram, og da dette ikke lyktes, kjempet for å hindre den i å oppnå hegemoni innenfor diskursordenen, attpåtil med miljødiskursens egne kjerneargumenter som basis. Den viktigste grunnen til at jeg har valgt å presentere denne miljødiskursen, til tross for at den ikke kan sies å inneholde tilstrekkelig nye elementer til å kunne kalles en ny diskurs, er at den gjennom hele perioden altså har kjempet mot en ny diskurs og på denne måten hittil sørget for at diskursordenen ikke framstår som politisk lukket.

Interessant nok virker det som om det er nettopp innenfor miljødiskursen at man har blandet diskurser og drevet interdiskursivitet på en mer konvensjonell måte innenfor diskursordenen i et forsøk på å opprettholde permanens og til en viss grad status quo: Den gjeldende sosiale praksis har framstått som et bedre alternativ enn å skulle “bore for å hjelpe Russland og miljøet”. Motsatt har det vi tradisjonelt vil betrakte som establishmentet med myndigheter og næringslivsinteresser blandet diskurser kreativt, spesielt med tanke på erobringen av miljøargumentet, for å oppnå en endret sosial praksis som i dette tilfellet vil si å starte petroleumsutvinning i Barentshavet. En viktig forskjell mellom de to diskursene ser ut til å ha vært at *boring for miljøet*- diskursen generelt har hatt flere strenger å spille på både når det gjelder typer argumenter og tilgjengelige diskurser. Målbærerne av miljødiskursen og motstanden mot boring i Barentshavet har hatt hendene fulle med å forsvare seg selv og sitt miljøargument mot angrep fra tilhengerne, og har ikke vært i stand til å framføre selvstendige synspunkter om miljøet i relasjon til Russlands rolle. I tillegg kan det synes som man har slitt med å presentere “løsninger” på utfordringene annet enn å foreslå eller kreve at Norge avstår fra å bore uavhengig hva Russland måtte finne på. En slik observasjon mener jeg er i tråd med blant annet Dryzeks (1997) mer generelle påstander om at miljøvernere generelt har en utfordring ved at det ofte er vanskelig å presentere klare “beviser” på mulige framtidige konsekvenser samtidig som man “krever mye” når man mener at all aktivitet som kan tenkes å påvirke miljøet negativt en gang i framtiden må unngås i sin helhet.

Selv om de to diskursene avviker i innhold og budskap, er det verdt å merke seg at de også deler flere sannheter, noe blant annet eksemplene på sentrale story lines indikerer. Kompleksiteten reduseres fordi en gitt story line på en kortfattet og enkel måte inneholder mye og lett tilgjengelig kognitiv informasjon. Når story lines først er akseptert og flere bruker dem, får de nærmest en rituell karakter og gir debatten en viss permanens

(Hajer 1995). Dette mener jeg gjenspeiles blant annet i likheten mellom story lines for de to diskursene om at Russland generelt har behov for norsk hjelp enten dette dreier seg om å “bore for miljøet” eller drive “miljøvennlig forvaltning i et sårbart havområde”. At Russland har behov for hjelp, og at Norge mer enn gjerne kan ta på seg rollen som de gode hjelperne, virker det altså å herske enighet om. Story lines kan fungere som subtile mekanismer for å opprettholde en eksisterende diskurs eller diskursorden slik vi har sett gjøres i enkelte oppfatninger om Russland. Det er ikke nødvendigvis slik at de benyttes bevisst, men mer at aktørene antar at dette er “måten man prater og tenker på rundt her” og derfor faller inn under og blir en del av diskursens konvensjoner, normer og regler (Hajer 1995). Motsatt kan politisk endring oppstå dersom det trekkes på nye story lines som endrer forståelsen av et saksfelt eller et problemområde. Det siste har vi sett eksempler på i måten story lines har ligget i bunnen for forståelsen av at Norge faktisk kan hjelpe miljøet ved å bore etter petroleum. En slik konklusjon ville rett og slett ikke vært mulig uten en oppfatning om Russland som en *miljøsinke* som kommer til å starte opp nær sagt når som helst.

I vurderingen av hvilke aktører som har vært mest sentrale i de to diskursene er det som vi har sett, relativt stor forskjell. Hvorfor denne forskjellen var så vidt stor mener jeg har sammenheng med at diskursen om *boring for miljøet* inneholdt en større bredde som gjorde det mulig å trekke på flere diskurser enn tilfellet var for miljødiskursen. Det var ganske enkelt flere temaer som var aktuelle og som så ut til å engasjere aktører fra flere hold enn tilfellet var for den noe mer endimensjonale miljødiskursen. Som allerede antydnet skal det selvsagt heller ikke utelukkes at motstanderne kan ha hatt større problemer med å la sine stemmer bli hørt fordi de rett og slett ikke slapp til i avisdebatten. Slike og liknende faktorer har jeg altså valgt å ikke vurdere eller ta stilling til, gitt studiens relativt begrensede omfang og siktemål. De viktigste aktørene er identifisert og presentert for de to diskursene, og jeg mener de både avspeiler og gir indikasjoner på hvilke typer interesser som har vært representert og stått på spill, hvilket var hovedformålet med å ha med en egen kategori for aktører selv om det er diskursene i sin helhet over tid som har vært gjenstand for analyse.

Noter

³⁷ Prodekan Anders Elverhøi, Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo i Dagens Næringsliv 13.06.2005.

³⁸ Jeg tenker da særlig på ledere for mindre supply-bedrifter, Oljeindustriens Landsforening (OLF), konsulentfirmaer med base i Troms eller Finnmark etc.

³⁹ Politisk rådgiver i SV, Torgeir Knag Fylkesnes i Nordlys 03.05.2005

⁴⁰ Selv om meningsinnholdet er et annet.

6 Konklusjoner og avsluttende bemerkninger

Every past generation has had to disenthral itself from an inheritance of truisms and stereotypes... (...) We subject all facts to a prefabricated set of interpretations (John F. Kennedy 1962 i Hoffman og Ventresca 1999).

6.1 Empiriske implikasjoner

I denne rapporten har jeg ved hjelp av diskursanalyse som teoretisk og metodisk rammeverk sett på kombinasjonen *Russland* og *miljø* i forbindelse med den norske petroleumsdebatten i spørsmålet om utvinning i Barentshavet. Mitt empiriske hovedfunn er hvordan en diskurs om boring for å hjelpe miljøet og Russland nærmest har spilt motstanderne av banen ved å ta miljøargumentet fra dem og gjort det til et viktig premiss for sin egen argumentasjon. Ved å trekke på miljødiskurser har aktører innenfor denne diskursen på kreativt vis prestert å ta brodden av motstandernes kjerneargumenter. Å bruke miljøhensyn som argument for hvorfor det er viktig at vi kommer raskest mulig i gang med petroleumsutvinning i Barentshavet er kun mulig og forståelig dersom man har en oppfatning av Russland som en miljøsinke. Det er interessant å merke seg at denne oppfatningen virker å hvile mer på erfaringer og forestillinger fra atomopprydding på Kola, “dødsskyer” og “svarte trestumper” enn hva slags offshore petroleumsteknologi russerne er i besittelse av. Konkrete henvisninger til russisk teknologi på dette området var fraværende i den norske debatten, samtidig som sakskoblingene mellom atomopprydding og petroleumsvirksomhet var mange og kreative. Oppfatningene om Russland som miljøsinke virket allerede å være tatt for gitt, og må slik sett ha vært basert på noe annet enn erfaringer med russisk offshore petroleumsindustri.

Hovedinntrykket er altså, med henvisning til rapportens formål i kapittel 1.2, at Russland først og fremst er tildelt rollen som miljøsinke i den norske petroleumsdebatten. Miljøet har i den samme debatten vært sentralt først og fremst for å posisjonere Norge som et miljøvennlig foregangsland og Russland som et land med store miljøproblemer og dårlig teknologi. Disse to posisjonene virket det å herske stor grad av enighet om, både blant tilhengere og motstandere av petroleumsutvinning i Barentshavet. Det er derfor nærliggende å konkludere med at tilhengerne foreløpig har “gått seirende ut av den diskursive kampen” om å definere “virkeligheten” fordi begge diskursene virker å ha tildelt Norge, Russland og miljøet relativt like roller som grunnlag for sine resonnementer. Russland har altså en sentral plass i den norske petroleumsdebatten, men først og fremst når landet kobles sammen med miljøkomponenten. Kombinasjonen Russland og miljø ser videre ut til å ha lagt grunnlaget for en logikk med bred resepsjon som tilsier norsk petroleumsutvinning i Barentshavet. I den grad *boring for miljøet*-retorikken viser seg å slå gjennom i den norske offentligheten, vil miljøet som legitimitetsleverandør få en ganske annen betydning enn det som legges til grunn i en mer tradisjonell forståelse av miljøvern.

Hva betyr så disse funnene for den debatten som pågår i Norge om petroleumsutvinning i Barentshavet? Når det gjelder miljødiskursen slik den

framstår i denne rapporten, ser det ikke videre lyst ut for motstanderne i den grad tilhengerne har maktet helt å overta miljølogikken og “normalisert” oppfatningene i offentligheten om at det er et gode for miljøet om Norge raskt starter med petroleumsutvinning. På den annen side vil for eksempel den helhetlige forvaltningsplanen for Barentshavet bli offentliggjort i løpet av 2006, noe som avhengig av anbefalinger og konklusjoner kan gi ny kraft og nye momenter for motstanderne. Petroleumsdebatten er i høyeste grad følsom overfor slike eksterne påvirkninger ved at debattens fokus og innhold hurtig kan endre retning og karakter. Til slutt i dette kapittelet presenteres med bakgrunn i en antagelse fra kapittel 1.2, ytterligere et eksempel på og antydning om et mulig diskursivt skifte med bakgrunn i en annen type ekstern påvirkning, representert ved internasjonale energi- og sikkerhetspolitiske forhold. Når det gjelder den overordnede diskusjonen om Norges forhold til Russland vil jeg anta, på bakgrunn av mitt datamateriale, at det blir “mer av det samme”, i betydningen at måten vi framstiller Russland på vil variere noe avhengig av temaområde, men at vår posisjonering av “oss selv” og russerne ikke ser ut til å ha endret seg i betydelig grad selv om Russland “for én gangs skyld” har noe Norge gjerne skulle hatt, nemlig enorme mengder petroleumsressurser på sin side av Barentshavet. I forlengelsen av dette siste, mener jeg å ha sett tegn til at enkelte aktører, særlig tilknyttet industrien i Nord-Norge og petroleumsindustrien generelt omtaler russerne mer som “energipartnere” og “en oljenasjon slik vi er” enn som et land vi må hjelpe med å drive miljøvennlig petroleumsutvinning. Foreløpig ser det altså ikke ut som om slike syn på Russland er utbredte nok i debatten til å endre vårt bilde av Russland eller den rollen vi tildeler landet i petroleumsdebatten, men det skal ikke utelukkes at det her ligger et grunnlag for en ny dynamikk – særlig dersom Hydro eller Statoil eller begge får klarsignal til å delta i utvinning på Shtokmanfeltet. Jeg vil imidlertid påpeke at jeg, igjen basert på mitt datamateriale, ikke anser diskursordenen som politisk lukket, noe som vil si at det fortsatt foregår en diskursiv kamp om å “eie” miljøargumentet i forhold til Russlands rolle i petroleumsdebatten.

Hvilke konkrete praktiske konsekvenser mine funn i denne rapporten kan tenkes å få er imidlertid utfordrende å predikere, ikke minst fordi det på bakgrunn av et diskursanalytisk perspektiv er vanskelig å påvise direkte årsakssammenhenger. Jeg vil, som nevnt tidligere, hevde at hvordan man snakker om et fenomen vil få praktiske konsekvenser, men innrømmer at denne koblingen med fordel kan undersøkes med supplerende teoretiske perspektiver. Diskursanalysen har vært gjenstand for kritikk fra ulikt positivistisk hold nettopp fordi den ikke alltid gir oss muligheten til å *forklare* et fenomen. Dette er, slik jeg ser det, imidlertid ikke nødvendigvis noe problem dersom vi legger til grunn at formålet med diskursanalyse generelt og denne rapporten mer spesielt er å oppnå *forståelse* snarere enn *forklaring*: Dersom vi legger til grunn at samfunnet kan forstås gjennom diskurser, ligger denne rapportens fokus mer på det dynamiske hvordan-spørsmålet enn det strukturelle hvorfor-spørsmålet. I dette ligger det at et diskursanalytisk perspektiv har som formål å hjelpe oss til å *forstå* hvordan ting henger sammen snarere enn å *forklare* gjennom å etablere kausale sammenhenger. En diskursanalytisk tilnærming vil i første rekke kunne si noe om når og under hvilke omstendigheter end-

ringsprosesser skjer innenfor den konteksten man studerer (Lindseth 2002:24-25).

I tillegg til funnene i forbindelse med rapportens eksplisitte målsetninger i kapittel 1.2, har jeg avdekket, strukturert og analysert en viktig del av den norske petroleumsdebatten. Representasjonene i kapittel fire har gitt et oversiktsbilde over en kompleks og stor debatt for en periode på nesten to år, noe jeg regner som et analysebidrag i seg selv. Konstruksjonen av diskurs(er) i kapittel fem har videre samlet disse representasjonene i to posisjoner som har kjempet om definisjonsmakten og om å “eie sannheten”. I den grad tilhengerne har lyktes med å utdefinere motstanderne ved å “ta” miljøargumentet, er det grunn til å mene at forutsetningene i debatten endrer seg radikalt, noe som allerede har ført til et diskursivt skifte, og med tiden sannsynligvis vil føre til endret sosial praksis i form av boring i Barentshavet for å “hjelpе Russland og beskytte miljøet”. Jeg vil igjen understreke at selv om jeg er av den oppfatningen at diskursanalyse er et nyttig analyseperspektiv og kan bidra med innsikt og en dypere forståelse av sosiale fenomener, vil det være fruktbart også i forhold til denne analysen å supplere med andre teorier og perspektiver. Ved kun å fokusere på diskurser ser jeg ikke helt bort fra at jeg kan ha gått glipp av de virkelige maktrelasjonene og interessene. Beslutningene fattes tross alt ikke i en avisdebatt, og det skal ikke utelukkes at jeg har gått glipp av viktig informasjon fra andre hold underveis. Dette er en del av min motivasjon for å påpeke fordelene ved å trekke inn andre perspektiver for eventuell videre analyse av fenomenet. Som et eksempel kunne en fruktbar supplerende analyse etter mitt syn, være å trekke inn *interessebaserte teorier* for å avdekke hvorfor de ulike aktørene målbærer de to diskursene. I denne rapporten tar jeg for gitt hva som er de forskjellige interessene, men undersøker arenaen for debatten ved å avdekke hvorvidt aktører definerer utvinningsspørsmålet som næringspolitikk, miljøpolitikk, sikkerhetspolitikk etc. I et interesseperspektiv vil man på mange måter ta arenaen for gitt, mens man undersøker nettopp interessene bak valg av argumentasjon (diskurs). På denne måten vil vi kunne kombinere to ulike teoretiske perspektiver for å oppnå en dypere forståelse og innsikt i denne delen av petroleumsdebatten. Dette ligger imidlertid utenfor rammen av denne rapportens formål å gå videre inn på. Jeg nøyer meg derfor med å slå fast at jeg ikke anser analysen av fenomenet som ferdig, men snarere at denne rapporten kan danne grunnlaget for videre undersøkelser, både teoretiske og empiriske.

6.2 Teoretiske implikasjoner

Jeg skal være forsiktig med å antyde mulige teoretiske implikasjoner på bakgrunn av et funn gjort i en enkelt studie, men vil for å svare på den første av de to teoretiske problemstillingene jeg framla i kapittel 1.2, peke på at jeg ikke har lyktes i å finne et begrep innenfor diskursanalyse til å beskrive hvordan én diskurs i en diskursiv kamp går rett inn i kjerneargumentet til motstanderdiskursen, snur logikken på hodet og gjør resonnementet til sitt eget. Én diskurs står igjen styrket med et nytt og kraftfullt resonnement, mens den andre diskursen er tilsvarende svekket, ikke ulikt logikken i et klassisk nullsum-spill: Den “offensive diskursen” er ikke bare styrket isolert sett, men har “seiret” også relativt i forhold til den andre. Det finnes muligens teorier for liknende fenomener innefor det

kommunikasjonsteoretiske feltet eller innenfor tekstnær diskursanalyse som ser på kommunikasjonsprosesser i et mikroperspektiv, det vil si i en konkret kommunikasjonsprosess mellom to eller flere aktører. Dette har jeg heller ikke hatt muligheten til å undersøke inngående gitt studiens relativt begrensede omfang, men mener uansett at det i forhold til en mer samfunnsorientert analyse som denne rapporten baserer seg på, per i dag ikke eksisterer noe dekkende diskursanalytisk begrep.

Her mener jeg det kan ligge an til interessant diskursanalytisk teoriutvikling innenfor det statsvitenskapelige feltet. I den grad dette faktisk viser seg å være et fenomen og ikke bare en enkelthendelse, har vi muligens bruk for et nytt begrep innenfor den samfunnsorienterte diskursanalysen som beskriver dette. Skulle man ikke komme fram til at mitt funn eksisterer som et utbredt fenomen, er det likevel ting som tyder på at å konstruere en miljødiskurs med motsatt fortegn ved å bruke miljøargumenter for boring har, basert på denne analysen, vist seg såvidt effektivt at det med fordel kan undersøkes hvorvidt en tilnærming basert på liknende logikk har vist seg eller vil vise seg fruktbar også innenfor andre politikkområder. Den andre delen av den mer teoretiske problemstillingen i kapittel 1.2 dreide seg om i hvilken grad det er hensiktsmessig å sette sammen begreper fra henholdsvis tekstnær og samfunnsorientert diskursanalyse for å øke innsikten i og forståelsen for dynamikken i denne debatten og eventuelt liknende debatter. I metodeutviklingen har jeg gjort nettopp dette ved å blande begreper fra både tekstnær og samfunnsorientert diskursanalyse. Dette mener jeg, etter å ha benyttet begrepsapparatet i analysen, har gjort meg i stand til å kommentere konkrete tekstbidrag, vurdere utvalgt retorikk, se på aktører og generelt følge debatten tett der den pågikk, nemlig i avisene. Samtidig har jeg bevart et makroperspektiv ved å vurdere debatten i lys av begreper som for eksempel interdiskursivitet og story lines, hvilket har gjort meg bedre rustet til å plassere diskursene i forhold til hverandre og i forhold til hvor de hører til i en større samfunnsdebatt. Ved å benytte begreper fra to ulike analysenivåer har jeg vært i stand til hele tiden å opprettholde en teoretisk forankring å basere mine vurderinger og betraktninger på. Slik sett håper jeg at denne blandingen av diskursive verktøy har vist at valget av diskursanalytisk perspektiv ikke trenger å stå mellom tekstnær (mikro) og samfunnsorientert (makro) analyse, men at man tvert imot kan få både- og ved å plukke enkeltbegreper og bygge opp et begrepsapparat som ligger på et slags mellomnivå⁴¹. Slik kan denne rapporten også betraktes som et forsøk på "testing" av diskursanalyse som teori og metode og i hvilken grad den kan gi forståelse og innsikt i statsvitenskapelige temaer, fenomener og problemområder.

6.3 Veien videre

Helt til slutt vil jeg antyde at det i representasjonene fra kapittel fire allerede ligger et grunnlag for nok et diskursivt skifte i den delen av den norske petroleumsdebatten som har vært gjenstand for analyse i denne studien. Jeg sikter til den storpolitiske eller strategiske dimensjonen som stadig ble representert og re-representert gjennom deler av analyseperioden, men som jeg likevel mener ikke fikk en utbredelse som foreløpig tilsier at den kan regnes som en egen diskurs. Det er på den ene siden heller tvilsomt om de mest outrerte antydningene, for eksempel om

forholdet mellom Norge og USA og en sikkerhetspolitisk ustabil situasjon som følge av et russisk-amerikansk samarbeid, vil få bred resepsjon i den norske debatten i tiden som kommer. På den annen side er det ikke utenkelig at blant annet energiresursers økende strategiske betydning vil bli stadig viktigere som argument for petroleumsaktivitet i Barentshavet,. Her skal det bli interessant å følge internasjonal politikk i nordområdene med USA, EU og Russland i spissen, og se i hvilken grad endrede forutsetninger som følge av retorikk og realpolitikk danner grunnlaget for en framvekst av en ny strategidiskurs i den norske petroleumsdebatten. Dersom dette skulle skje kan, som nevnt i kapittel fire, både industridiskurser og miljødiskurser uansett bli marginalisert og gjort nærmest irrelevante: “Når vitale nasjonale interesser oppfattes å stå på spill, er alle andre hensyn underordnet”.

Noter

⁴¹ Ofte bedre kjent i den statsvitenskapelige litteraturen som et såkalt “middle range- level”.

Referanseliste

- Atekst. 2005. Artikkelsøk rapport. Endelig søk som danner grunnlaget for rapporten ble gjort 04.10.2002. Tilgjengelig fra www.retriever-info.com/atekst.php/
- Ball, Terence. 1988. *Transforming political discourse: political theory and critical conceptual history*. Oxford: Blackwell.
- Bellona. *Offshore i Barents- og Petsjorahavet*. [Sisert 29.09.2005] Tilgjengelig fra www.bellona.no/
- Bohman, J. 1993. *New Philosophy of Social Science*: MIT-Press, Cambridge, Mass.
- Bruun-Lie, Benedicte. 2004. Konsensus og kontinuitet?: Stortingets debatt om NATOs intervensjon i Kosovo våren 1999 i et diskursanalytisk perspektiv. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Dryzek, John S. 1997. *The politics of the earth: environmental discourses*. Oxford: Oxford University Press.
- Dyrberg, Torben Bech, Allan Dreyer Hansen, og Jacob Torfing. 2005. Diskursteoriens betydning og videnskabelige anvendelse Fra eksotisk alternativ til en utfordring af mainstream: diskursanalytiske landvindinger indenfor samfunds- og humanvidenskaberne [Sisert 21.08.2005]. Tilgjengelig fra www.diskurs.dk/
- Fairclough, Norman. 1995. *Media discourse*. London: Edvard Arnold.
- Flyvbjerg, Bent. 1991. *Rationalitet og magt*. København: Akademisk Forlag.
- Foucault, Michel. 1972 [1969]. *The Archaeology of Knowledge*. London: Routledge. Originalutgave, L'Archéologie du Savoir, Paris: Gallimard.
- Guneriussen, Willy. 1999. *Aktør, handling og struktur: grunnlagsproblemer i samfunnsvitenskapene*. 2. utg. Oslo: Tano Aschehoug.
- Hajer, Maarten A. 1995. *The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process*. Oxford: Clarendon Press.
- Hansen, Allan Dreyer, Torben Bech Dyrberg, og Jacob Torfing. 2005. *Hvad er diskursteori og diskursanalyse? Den politiske kamp om betydningsfastlæggelsen indenfor relativt sammenhengende meningshorisonter, der betinger vores tanker, handler og opfattelser* [Sisert 15.08.2005]. Tilgjengelig fra www.diskurs.dk/
- Hoffman, Andrew J., og Marc J. Ventresca. 1999. *The Institutional Framing of Policy Debates- Economics Versus the Environment*. American Behavioral Scientist Vol. 42 (No. 8).
- Houeland, Camilla. 2002. *Svart, hvit eller farga?: en diskurs- og mobiliseringsanalyse av farga i Western Cape, Sør-Afrika*. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.

- Hønneland, Geir. 2003. *Russia and the West: environmental co-operation and conflict*, Routledge research in environmental politics. London: Routledge.
- . 2005. *Barentsbrytninger: norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jørgensen, Jørgen Holten. 2003. *Svalbard og Fiskevernsonen Russiske persepsjoner etter den kalde krigen*. The Fridtjof Nansen Institute. FNI Report 13/2003
- . 2004. Svalbard: russiske persepsjoner og politikktutforming. *Internasjonal politikk* 62 (2):177-197.
- Jørgensen, Marianne Winther, og Louse Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag Samfundslitteratur.
- Kongshaug, Ellen. 2005. *Diskurser i norsk atompolitikk – Oppfatninger av forurensningen på Kolahalvøya: En diskursanalyse*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Kvalvik, Ingrid. 2003. *Delelinjeforhandlingene mellom Norge og Sovjetunionen/ Russland*. *Internasjonal politikk* 61 (2).
- Kystvakten. 2005. *Utfordringer i norske kyst- og havområder. Et seminar arrangert av Kystvakten: AK RSF/O Grafisk*.
- Larsen, Bøje og Munkgård Pedersen, Kristiane. 2002. *Diskursanalyse for tabere og teenagere*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2002 [Sitert 20.08.05]. Tilgjengelig fra www.diskurs.dk/litteratur/.
- Lindseth, Gard. 2002. *På vei mot bærekraftig utvikling?: en diskursanalyse av Lier og Åls arbeid med Lokal Agenda 21*. I Rapport / Prosus; nr 4/02. Oslo: ProSus.
- Lukes, Steven. 1974. *Power: a radical view*, *Studies in sociology*. Basingstoke: Macmillan.
- Madsen, Per Anders. 2005. *Mediene som integrasjonsmakt*. *Aftenposten*. [Sitert 24.11.2005].
- Mathisen, Werner Christie. 1997. *Diskursanalyse for statsvitere: hva, hvorfor og hvordan*, Forskningsnotat / Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo; 01/97. Oslo: Institutt for statsvitenskap Universitetet i Oslo.
- Meadowcroft, James. 2000. *Sustainable Development: a New(ish) Idea for a New Century?* *Political Studies* 48:370-387.
- Moe, Arild. 2003. *Offshore petroleumproduksjon og transport i Nordvest-Russland: Utfordringer for norsk næringsliv og norske myndigheter*. Lysaker: Fridtjof Nansens Institutt.
- Mosnews. 2005. *Gazprom Announces Shortlist of Contenders for Giant Shtokman Gas Field*. [Sitert 10.10.2005]. Tilgjengelig fra www.mosnews.com/
- Neumann, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Norsk Petroleumsforening. 2005. *Norskehavskonferansen 2005*. Stjørdal.
- NOU 2003:32. 2003. *Mot nord!: utfordringer og muligheter i nordområdene*: ekspertutvalg for nordområdene nedsatt av regjeringen 3. mars 2003; avgitt til Utenriksdepartementet 8. desember 2003, Norges offentlige utredninger; *NOU 2003:32*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste Informasjonsforvaltning.
- Nyhamar, Tore. 2001. *Norsk utenrikspolitikk i en ny tid*. I *Normer og makt: innføring i internasjonal politikk* Red. J. Hovi og R. Malnes. Oslo: Abstrakt forlag.
- Petromagasinet. 2005. *10 ganger større enn Shtokman*. [Sitert 23.09.2005]. Tilgjengelig fra www.petromagasinet.no/
- Robson, Colin. 2002. *Real world research: a resource for social scientists and practitioners - researchers*. 2.utgave. Oxford: Blackwell.
- Rusenergy. 2005. *Russia is about to start production on the Shtokman shelf not earlier than in 2015, said the Russian Minister of Natural Resources Yury Trutnev*. [Sitert 15.10.2005]. Tilgjengelig fra www.rusenergy.com
- Sem-erklæringen. 2001. *Politisk grunnlag for en samarbeidsregjering: utgått av Høyre, Kristelig folkeparti, Venstre: fremforhandlet på Sem gjestegård, Asker, 2. til 8. oktober 2001*. Oslo. Tilgjengelig fra www.hoyre.no/
- Skedsmo, Pål. 2005. *“Doing good” in Murmansk?: civil society, ideology and everyday practices in a Russian environmentalist NGO*. Hovedfagsoppgave, UiO.
- Skogan, John Kristen. 2001. *Norsk sikkerhetspolitikk: en oversikt. I Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk*, Red. J. Hovi og R. Malnes. Oslo: Abstrakt forlag.
- Soria Moria- Erklæringen. 2005. *Politisk plattform for en flertallsregjering Framforhandlet på Soria Moria 26. september til 13. oktober 2005*. Tilgjengelig fra www.dna.no
- Stortingsmelding nr.30. 2005. *Muligheter og utfordringer i nord, St.meld.; nr 30 (2004-2005)*. [Oslo]: Utenriksdepartementet.
- Svalbardmiljøloven. 2001. *Om lov om miljøvern på Svalbard (svalbardmiljøloven)*. Miljøverndepartementet, *Ot.prp.; nr 38 (2000-2001)*. Oslo: Departementet.
- Sæther, Elin. 2001. *Diskursanalyse - fra vitenskapsteori til metodologi, Hovedfagsårbook, Samfunnsgeografi: Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi*, UiO.
- Tønseth, Svein. 2006. *Forebygger bomskudd ved oljeleting i Barentshavet*. SINTEF 2006 [Sitert 09.01.2006]. Tilgjengelig fra www.sintef.no/
- ULB. 2003. *Utredning av konsekvenser av helårig petroleumsvirksomhet i området Lofoten -Barentshavet Sammendragsrapport juli 2003*. Tilgjengelig fra www.oed.no/

WWF, World Wildlife Fund. 2005. *Barentshavet - et hav av muligheter...
...og trusler. Om petroleumsvirksomhet og sårbar natur 2003*
[Sisert 10.08.2005]. Tilgjengelig fra www.wwf.no/